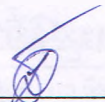

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації
Кафедра психології, педагогіки та суспільних дисциплін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

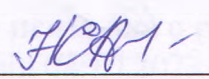
**на тему: «Особливості психологічної готовності до навчання дітей із
затримкою психічного розвитку»**

Здобувача вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
ПСБ-20-1 групи,
спеціальності 053 «Психологія»
ОПП «Психологія»

підпис ЗВО

А.О. Койда

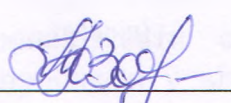
Науковий керівник

підпис наукового керівника

О.О. Нежинська

к. психол. наук, доцент

Гарант освітньо-професійної
програми

підпис гаранта ОПП

М.Ю. Заушнікова

к. психол. наук, доцент

Допущено до захисту за рішенням кафедри
психології, педагогіки та суспільних дисциплін
протокол від

підпис

Завідувач кафедри

І.О. Петухова

к. психол. наук, доцент

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 7 06.06.24 О.А. Семко
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту h-
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 51/3 10.06.24 h-
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії:

[підпис]
(підпис)

С.І. Корсун
(ініціали, ПІБ)

Члени комісії:

[підпис]
(підпис)

О.Г. Льовкіна
(ініціали, ПІБ)

[підпис]
(підпис)

І.О. Петухова
(ініціали, ПІБ)

[підпис]
(підпис)

М.Ю. Заушнікова
(ініціали, ПІБ)

Кад
Спе
Осв

Тема
навч:
Затве
Термі
05.04.

Ці
підходів
літерату
навчання
теоретич
рекоменд
Ме
соціально
Об
навчання
Пре
навчання
Баз
перших к
№2 Ірпі
«Київсько

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціально-гуманітарних технологій, спорту та реабілітації

Кафедра психології, педагогіки та суспільних дисциплін
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма «Психологія»

Затверджую:

Завідувач кафедри психології,
педагогіки та суспільних
дисциплін

I.O. Петухова

**Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти**

Койди Анастасії Олександрівни

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема кваліфікаційної роботи: **Особливості психологічної готовності до навчання дітей із затримкою психічного розвитку**

Затверджена наказом ректора від 04.10.2023 № 1292

Термін подачі закінченої роботи:

05.04.2024

Цільова установка: проаналізувати сутність основних теоретичних підходів щодо досліджуваної проблеми у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі; емпірично дослідити особливості психологічної готовності до навчання дітей із затримкою психічного розвитку; На основі результатів теоретичної та емпіричної частин дослідження розробити практичні рекомендації щодо підвищення рівня адаптованості учнів до навчання у школі.

Мета роботи: проаналізувати діагностичний інструментарій визначення соціально-психологічної готовності дитини до школи..

Об'єктом дослідження є соціально-психологічна готовність дитини до навчання у школі..

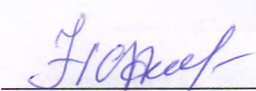
Предметом дослідження є соціально-психологічна готовність дитини до навчання у школі, які відвідують і не відвідують дитячий садок.

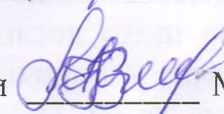
База дослідження: Загальну вибірку в процесі дослідження склали 30 учнів перших класів, їх батьки та класні керівники, які навчаються в Ірпінському ліцею №2 Ірпінської міської ради Бучанського району Київської області та у «Київському ліцею Ольги Макаренко».

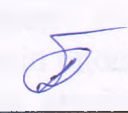
Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел та складання плану роботи	до 15.09.2023	15.09.23
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	01.11.2023	01.11.23
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	15.02.2024	15.02.24
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	до 01.04.2024	01.04.24
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	до 01.05.2024	01.05.24
6.	Попередній захист роботи	10.05.2024	10.05.24
7.	Отримання відгуку керівника роботи	16.05.2024	16.05.24
8.	Публікація тез у збірнику наукових матеріалів	до 01.05.2024	01.05.24
9.	Отримання зовнішньої рецензії	до 20.05.2024	20.05.24
10.	Допуск роботи зав. кафедри до захисту	до 24.05.2024	24.05.24
11.	Захист роботи	10.04.2024	10.04.24

1. Дата видачі завдання «10 » жовтня 2023

2. Керівник кваліфікаційної роботи О.О. Неж

3. Керівник освітньо-професійної програми М.Ю. Зау

4. Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти А.О. Кой

ВСТУП

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	8
1.1. Сутність готовності дитини до шкільного навчання: характеристика основних понять проблеми.....	8
1.2. Психологічна характеристика молодшого шкільного віку.....	17
1.3 Соціальна готовність.....	25
1.4 Проблема неготовності дітей молодшого до шкільного навчання та шляхи їх подолання.....	29
Висновки до першого розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	37
2.1. Методологічні засади емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності до навчання у дітей молодшого шкільного віку	37
2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності до навчання у дітей молодшого шкільного віку	39
Висновки до другого розділу	47
РОЗДІЛ 3. ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	48
3.1. Корекційно-розвивальна програма психологічної готовності до навчання у дітей молодшого віку (дошкільнят/першачків)	48
3.2. Аналіз впровадження корекційно-розвивальної програми психологічної готовності до навчання у дітей молодшого віку (дошкільнят/першачків)	53
3.3 Рекомендації батькам і вчителям/вихователям, щодо підвищення рівня психологічної готовності учнів до навчання в школі та попередження дезадаптованості.....	60
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТОК 1.....	Помилка! Закладку не визначено.
ДОДАТОК 2.....	Помилка! Закладку не визначено.
ДОДАТОК 3.....	Помилка! Закладку не визначено.
ДОДАТОК 4.....	Помилка! Закладку не визначено.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Затримка психічного розвитку поняття тимчасове – і розповсюджується на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. При своєчасній та правильній психолого-педагогічній корекції, діти в своєму розвитку досягають певних вікових норм.

Але, слід зазначити, що затримка психічного розвитку – поняття варіабельне і рівень складності у кожної дитини різний. Відповідно результативність розвитку кожної дитини та можливість її навчання в дошкільному закладі та школі будуть різними.

Якщо затримка психічного розвитку носить органічний характер (тобто є органічні ураження певних мозкових центрів) – то довести дитину до норми дуже складно, а іноді і неможливо.

Саме про таких дітей буде йти мова.

Проте, настає час, коли кожна дитина, незалежно від стану та діагнозу, має почати шкільне навчання. Зрозуміло, що діти із затримкою психічного розвитку мають певні труднощі у всіх сферах розвитку (інтелектуальній, фізичній, емоційно-вольовій). Тому слід відмітити і особливості готовності їх до школи.

Вступ до школи – переломний момент у житті дитини. Він пов'язаний з новим типом стосунків з оточенням (ровесниками й дорослими), новим видом основної діяльності (навчальної, а не ігрової). У житті дитини змінюється все: обов'язки, оточення, режим. Це «кризовий період» у житті дитини, і ця «криза» виявляється в тому, що свої ігрові потреби дитина має задовольняти навчальними способами.

В першу чергу, що турбує батьків та педагогів – це вік, коли дитина із ЗПР може іти до школи. Існує думка, що дитина досягає шкільного віку в шість років. Проте, це питання індивідуальне для кожної дитини.

Якщо говорити про дітей із затримкою психічного розвитку, 7 років – найкращий вік. Період від 6 до 7 років – найпродуктивніший. В цей період можна помітити багато позитивних змін в розвитку дитини, які дають можливість підрости, окріпнути, з'являється навчальна мотивація, свідоме та критичне

ставлення до всіх видів діяльності. Крім цього, є час для продовження формування необхідних знань, умінь і навичок

Але існує ряд труднощів і проблем, які супроводжують дітей із ЗПР як в дошкільному так і в шкільному віці: *чим міцнішим і фізично розвиненішим є малюк, тим простіше йому адаптуватись до нових умов, справлятися з навантаженням і встигати за потоком шкільних справ.*

Часто діти із ЗПР соматично ослаблені – хвороби заважають систематичному засвоєнню знань, впливають на психо-емоційний стан.

Проблеми в загальній та дрібній моториці ускладнюють процес формування графо-моторних навичок.

Інтелектуальні показники: *Розумова готовність дитини до навчання в школі. Виявляється у загальному рівні її розумового розвитку, володінні вміннями і навичками, які допоможуть вивчати передбачені програмою предмети.*

Діти із складними порушеннями часто бувають не готові на початок шкільного навчання за об'ємом знань і навичок (причиною є недостатність корекційної та навчальної роботи, а саме органічні ураження мозкових центрів).

Затримка психічного розвитку поняття тимчасове – і розповсюджується на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. При своєчасній та правильній психолого-педагогічній корекції, діти в своєму розвитку досягають певних вікових норм.

Але, слід зазначити, що затримка психічного розвитку – поняття варіабельне і рівень складності у кожної дитини різний. Відповідно результативність розвитку кожної дитини та можливість її навчання в дошкільному закладі та школі будуть різними.

Труднощі засвоєння програмового матеріалу пояснюються: коливанням працездатності, виснажуваністю нервових процесів, у дітей виявляється зниження, як довгострокової, так і короткочасної пам'яті, довільного і мимовільного запам'ятовування, синдром дефіциту уваги з гіперактивністю.

Діти із ЗПР зазнають труднощі в навчанні, які посилюються ослабленим станом нервової системи, у них спостерігається нерве виснаження, внаслідок чого є швидка стомлюваність, низька працездатність до навчання в школі.

У навчальному процесі виділяють періоди, найбільш складні з точки зору психологічної готовності школярів. Саме, таким і є період переходу до середньої ланки школи. В останні роки проблеми психологічної готовності молодших школярів особливо загострилися.

У психологічній практиці проблема готовності найчастіше асоціюється з навчанням першокласника, рідше – в зв'язку з переходом до середньої, і ще рідше – з переходом в старшу школу. Однак, психологічна готовність дитини до школи не закінчується в першому класі, вона фактично триває весь період навчання, оскільки освітній процес, за своєю суттю, передбачає безперервні зміни умов навчання і відбувається в процесі розвитку дитини.

Як показує психологічна практика, для більшості першокласників в цей час характерні: зниження успішності, порушення поведінки, емоційна нестабільність, підвищена стомлюваність.

Виявлення причин цих труднощів і пошук шляхів організації ефективного психолого-педагогічного супроводу, учнів в процесі переходу до середньої ланки школи є актуальними завданнями психолого-педагогічної науки.

Об'єктом дослідження є соціально-психологічна готовність дитини до навчання у школі.

соціально-психологічна готовність дитини до навчання у школі, які відвідують і не відвідують дитячий садок.

Мета дослідження – проаналізувати діагностичний інструментарій визначення соціально-психологічної готовності дитини до школи.

Відповідно до мети, перед нами постають такі **завдання**:

1. Проаналізувати теоретичні аспекти проблеми готовності дитини до школи у психолого-педагогічній літературі.
2. Підібрати психодіагностичний інструментарій визначення готовності дитини до школи.
3. Провести експериментальне дослідження соціально-психологічної готовності дитини до школи.

У дослідженні використовувалися такі **методи дослідження**: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичного й

емпіричного матеріалу; емпіричні – спостереження, бесіда, методи математичної статистики, а також наступні методики: «Дослідження мотивації навчання в першокласників» (М. Р. Гінзбург), «Драбинка мотивів» (А.І. Божович, І. К. Маркова), «Оцінка рівня шкільної тривожності Філіпса» (Біман Н. Філіпс) [7], [4], [3].

Експериментальна база дослідження: дослідження проводилось на базі Ірпінського ліцею №2 Ірпінської міської ради Бучанського району Київської області та у «Київському ліцею Ольги Макаренко»

Дослідно-експериментальною роботою було охоплено 30 учнів перших класів, батьки обраних першокласників та класні керівники.

Структура роботи: вступ, три розділи, висновки за розділами, загальні висновки, список складається з 50 літературних джерел та 4 додатки.

Робота представлена у текстовому форматі на 82 сторінках, та містить ілюстративно-графічний матеріал: 2 таблиці, 10 рисунків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ У ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Сутність готовності дитини до шкільного навчання: характеристика основних понять проблеми

Людина – це біосоціальна істота, яка потребує для свого розвитку соціального середовища, яке бере активну участь у процесі її формування. Однак «соціальне середовище може служити для людини джерелом її проблем і навіть страждань у тому випадку, якщо людина не змогла за якихось обставин звикнути до неї і відчувати себе її частиною, звичайно, не втрачаючи своєї індивідуальності».

Дошкільний вік є сензитивним періодом для формування багатьох здібностей і якостей дитини, які входять до числа необхідних передумов формування навчальної діяльності та без яких вона буде неминуче «кульгати», нерідко переростаючи в невміння або в небажання вчитися.

У цей період відбуваються значні зрушення у формуванні особистості дитини. Змінюються її спосіб життя, зміст й форми спілкування з іншими людьми, різко зростають можливості фізичного й психічного розвитку, породжуючи нові потреби, інтереси, а отже, й нові спонукання до дедалі більш різноманітних видів діяльності. Проте ці зміни ще загострюються на початку шкільного навчання, коли дитина переживає значну психологічну кризу. Зменшити інтенсивність протікання останньої дає змогу цілеспрямована підготовка дітей до школи.

Під готовністю до шкільного навчання розуміється необхідний й достатній рівень психічного розвитку дитини для освоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання у колективі однолітків [24,с. 6].

Практично загальноновизнано, що готовність до шкільного навчання – багатокомпонентне утворення, що потребує комплексних психологічних досліджень. Залежно від розуміння сутності, структури і компонентів готовності дитини до навчання виявляються її основні критерії і параметри.

У структурі готовності найчастіше прийнято виділяти наступні компоненти:

- 1) *морфологічна готовність* (стан здоров'я (фізіологічна зрілість)), рівень фізичного розвитку (рівень сформованості дрібної моторики), біологічний вік;
- 2) *психологічна готовність* (інтелектуальна, емоційно-вольова, соціальна);
- 3) *соціальна готовність* (соціальна компетентність, комунікативні навички).

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один із найважливіших підсумків психічного розвитку особистості в період дошкільного дитинства [44, с. 12].

У підсумкових документах Всесвітньої конференції з особливих потреб в освіті говориться:

- кожна дитина має фундаментальні права на освіту, і їй має бути надана можливість досягти і зберегти прийнятний рівень освіти;
- кожна дитина має притаманні тільки їй (єдині в своєму роді) психологічні особливості, інтереси, здібності та навчальні потреби;
- освітні системи мають бути так сконструйовані, щоб навчальні програми враховували всю широту палітри цих особливостей та потреб;
- діти з особливими навчальними потребами повинні мати доступ до загальноосвітніх шкіл, які мусять пристосуватись завдяки спроможності дитиноцентрованої педагогіки до роботи з їх потребами;
- загальноосвітні (нормальні) школи такої інклюзивної орієнтації є найбільш дієвим засобом подолання дискримінаційних стосунків, створення відкритого суспільства і досягнення освіти для всіх [1, с.4].

За умов, коли перенести початок навчання неможливо, перед-дошкільне тестування повинно носити не констатуючий, а прогностично-діагностичний характер. При цьому слід мати на меті профілактику навчальної неспішності, а тестування розглядати лише як етап у побудові оптимальної педагогічної стратегії навчання.

Отже, успішне розв'язання завдань розвитку особистості дитини, підвищення ефективності навчання багато в чому визначається тим, наскільки правильно враховується рівень підготовки дітей до школи. У сучасній психології й педагогіці, на жаль, поки що не існує єдиного і чіткого визначення поняття «готовності» чи «шкільної зрілості».

«Дошкільну зрілість» можна визначити як цілісний психологічний стан дитини дошкільного віку, що характеризується високим ступенем розвитку тих якостей і процесів, що переживають свій розквіт саме в дошкільний період дитинства і для яких цей період є сенситивним.

Для шестирічних дітей з високим рівнем психічного розвитку найбільш типовий кооперативно-змагальний рівень спілкування з однолітками, довільність у сфері спілкування з дорослими і відкриття дитиною своїх переживань у сфері самосвідомості. Крім того, принципово важливим є :

- сформовані прийоми ігрової діяльності;
- розвинені соціальні емоції і високий (для даного періоду) рівень морального розвитку;
- розвинена уява;
- високий рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення.

А. Анастасі трактує поняття шкільної зрілості як оволодіння уміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими необхідними для оптимального рівня засвоєння шкільної програми поведінковими характеристиками [1, с.9].

І. Шванцара більш глибоко визначає шкільну зрілість як досягнення такого рівня розвитку, коли дитина «стає здатною брати участь у шкільному навчанні». Як компоненти готовності до навчання у школі автор виділяє розумовий, соціальний та емоціональний [13, с.24].

Г. Кравцов, Е. Кравцова виділяють показники психологічної готовності до школи, пов'язані з розвитком різних видів ставлень дитини до навколишнього світу [35, с.21].

У цьому випадку основними сторонами готовності дітей до школи є три сфери: ставлення до дорослого, ставлення до однолітка, ставлення до себе.

Л. Божович зазначала, що готовність до навчання в школі складається з певного рівня розвитку мислительної діяльності, пізнавальних інтересів, готовності до довільної регуляції своєї пізнавальної діяльності й до соціальної позиції школяра [6, с.47].

Аналогічні погляди розвивав О. Запорожець, зазначаючи, що готовність до навчання у школі складає цілісну систему взаємопов'язаних якостей дитячої особистості, включаючи особливості її мотивації, рівня розвитку пізнавальної, аналітико-синтетичної діяльності, рівень сформованості механізмів вольової регуляції дій [29, с. 46].

У закордонних дослідженнях проблема готовності дітей до школи висвітлена в роботах багатьох дослідників, які в основному цікавляться інтелектуальними можливостями дітей в найширшому сенсі. Це знаходить відображення в застосовуваних ними батарейних тестах, що показують розвиток дитини в області мислення, пам'яті, сприйняття та інших психічних функцій [25].

Готовність до шкільного навчання означає досягти певного рівня розвитку розумових процесів: дитина повинна уміти виділяти істотне в явищах навколишньої дійсності, вміти порівнювати їх, бачити подібне і відмінне; він повинен навчитися міркувати, знаходити причини явищ, робити висновки.

Дитина, що не здатна стежити за міркуванням вчителя і слідом за ним приходити до найпростіших висновків, є ще не готовою до навчання в школі. На думку Л. С. Виготського, бути готовим до шкільного навчання означає насамперед володіти вмінням узагальнювати і диференціювати у відповідних категоріях предмети і явища навколишнього світу. Адже засвоєння будь-якого навчального предмета передбачає наявність у дитини здібності виділити і зробити предметом своєї свідомості ті явища дійсності, знання про які він повинен засвоїти. А це обов'язково вимагає певного рівня узагальнення [7].

Вступ до школи відчутно змінює спосіб життя дитини. 6-річні діти переживають кризу у своєму розвитку, оскільки в цей час відбуваються складні фізичні і психологічні зміни. Діагностування в перехідному віці повинно включати оцінювання новоутворень минулого вікового періоду і початкових

форм діяльності наступного, появу і рівень розвитку симптомів, що характеризують початок перехідного періоду.

Тому основні критерії готовності до школи стосуються сформованості ігрової діяльності і початків навчальних новоутворень.

Основною метою визначення психологічної готовності до шкільного навчання є профілактика шкільної дезадаптації. Для її успішного вирішення останнім часом створюються різні класи, в основі, котрих лежить здійснення індивідуального підходу в навчанні стосовно дітей як готових, так й не готових до школи, щоб уникнути шкільної дезадаптації.

Підготовка дітей до школи – завдання комплексне, що охоплює усі сфери життя дитини. Усередині цього аспекту виділяються різні підходи:

1. Дослідження, спрямовані на формування у дітей дошкільного віку визначених умінь та навичок, необхідних для навчання у школі.
2. Дослідження новоутворень й змін у психіці дитини.
3. Дослідження генезису окремих компонентів навчальної діяльності й виявлення шляхів їхнього формування.
4. Вивчення умінь дитини свідомо підкоряти свої дії, при послідовному виконанні словесних указівок дорослого. Це уміння пов'язується із здатністю володіння загальними способами виконання словесних указівок дорослого [29, с. 46].

Можна виділити наступні цілі, котрі повинні досягатися при визначенні готовності дитини до школи:

1. Розуміння особливостей психічного розвитку дітей з метою визначення індивідуального підходу до них у навчально-виховному процесі.
2. Виявлення дітей, не готових до шкільного навчання, із метою проведення з ними розвиваючої роботи, спрямованої на профілактику шкільної неуспішності.
3. Розподіл майбутніх першокласників по класах відповідно до їх «зон найближчого розвитку», що дозволить кожній дитині розвиватися в оптимальному для неї режимі.

4. Відстрочка на один рік від початку навчання дітей, не готових до шкільного навчання (можливо лише стосовно дітей шестирічного віку).

За підсумками обстеження можуть створюватися спеціальні групи й класи вирівнюючого розвитку, у яких дитина зможе підготуватися до початку систематичного навчання школі першого ступеня [11, с.37].

Як відомо, зі вступом дитини до школи змінюється вся структура її діяльності, знижується питома вага гри та зростає роль й місце в ній цілеспрямованої навчальної діяльності [54, с.14].

Навчальною діяльністю дитина оволодіває поступово, у міру того, як у процесі співробітництва з дорослим набуває потрібних умінь: приймати учбову задачу, здійснювати необхідні мислительні операції й практичні дії для виконання завдання, контролювати його хід та результати. Навчальна діяльність у її терміно-логічному значенні (або власне навчальна діяльність) формується у контексті шкільного навчання. Водночас, її становлення проходить ефективно лише тоді, коли передумови шкільного навчання були сформовані ще у дошкільному дитинстві.

Слід зазначити, що вимога враховувати всю сукупність умов є надмірною, особливо для дітей шестирічного віку. Діти 6-7 років, як правило, ще не вміють зважати на одночасну дію кількох змінних.

Готовність до навчання за параметром вольового розвитку прийнято розглядати як здатність до рефлексивної супідрядності та ієрархізації дій та цілеспрямованої діяльності.

Попри різницю у підходах, практично всі вітчизняні психологи й педагоги були одностайними у тому, що в основі визначення шкільної готовності лежать принципові положення Л.С. Виготського про «актуальний рівень розвитку дитини» та «зону її найближчого розвитку». Згідно з цими положеннями, готовність дитини до школи забезпечує такий рівень її актуального (дійсного на момент тестування) розвитку, за якого «зона найближчого розвитку» (можливі досягнення дитини у співпраці з дорослими) перекриває програмні вимоги перших місяців навчання у школі. [7]

Також, на сьогодні практично усіма визнано, що готовність до шкільного навчання – багатокомпонентне утворення, яке вимагає комплексних психологічних досліджень. У структурі психологічної готовності прийнято виділяти такі компоненти: інтелектуальна, особистісна, соціально-психологічна та воляова готовність [19, с.9].

Тривалий час про рівень інтелектуального розвитку дитини судили за кількістю виявлених у неї знань, за обсягом її «розумового інструментарію», який виявляється перш за все в словниковому запасі. Це не зовсім так.

На сьогодні, діти буквально купаються у потоках інформації, вбирають у себе нові слова та вирази. Словник їх різко збільшується, але це не означає, що такими темпами розвивається їх мислення. У цьому немає прямої залежності. Помилково вважати, що словниковий запас, спеціальні уміння та навички – це єдині критерії інтелектуальної готовності дитини до школи.

У дошкільному віці дитина повинна бути підготовлена до провідної у молодшому шкільному віці навчальної діяльності.

Характерною особливістю є вміння виділити навчальну задачу та перетворити її у самостійну мету пізнавальної діяльності. Така операція вимагає від дитини, що вступає до школи, здатності дивуватися та шукати причини виявленої нею новизни й зміни. Педагог може ссилатись на гостру допитливість дитини, на її невичерпну потребу в нових враженнях, на її спостережливість.

Але у кожному класі є інтелектуально пасивні діти. Причини такої пасивності часто в обмеженості їх інтелектуальних вражень та інтересів. Разом з тим, будучи не в змозі впоратися з найпростішим навчальним завданням, вони швидко виконують його, якщо воно переводиться в практичну площину або гру. Такі діти вимагають особливої уваги; розвитку допитливості, загального світогляду. Уваги потребують й діти, у яких пізнавальна активність має «теоретичну спрямованість».

Інтелектуальна готовність – важлива, але не єдина передумова успішного навчання у школі [28, с.12].

Підготовка дитини до школи включає формування у неї готовності до прийняття нової соціальної ролі – школяра. Це виражається у серйозному

ставленні дитини до школи взагалі і до навчальної діяльності та вчителя, зокрема.

Школа приваблює більшість дітей головним чином своєю основною діяльністю – навчанням. До нього вони ставляться як до дуже серйозного завдання («навчуся писати», «навчуся читати»). Це прагнення природне, бо воно пов'язане з новими моментами в розвитку старшого дошкільника. Якщо дитина не готова до соціальної позиції школяра, то навіть за наявності необхідного запасу вмінь та навичок, високого рівня інтелектуального розвитку їй у школі буде важко.

Ще гірше, коли діти не хочуть йти до школи взагалі. І хоч кількість таких дітей невелика, цей факт викликає особливу тривогу.

Причина подібного ставлення до школи, як правило, – помилка у вихованні дітей у дошкільному віці. Нерідко до нього призводить залякування школою: «Ось підеш до школи, там тобі покажуть», «Ти ж двох слів зв'язати не можеш, як ти в школу підеш?» [41, с.48].

Позитивне ставлення до школи включає як інтелектуальні, так і емоційні компоненти. Дослідження показують, що виникнення усвідомленого ставлення дитини до школи визначається способом подання інформації про неї. Важливо, щоб відомості про школу, що повідомляються дітям, були не тільки зрозумілими, але й пережитими ними. Особистісна та соціально-психологічна готовність до школи включає й формування у дітей таких якостей, які б допомогли їм спілкуватися з однокласниками та вчителями.

Загалом можна сказати, якщо найбільш адекватними й специфічними для учіння є пізнавальні мотиви, то соціальна готовність до навчання забезпечується мотивами спілкування із дорослими.

Серйозної уваги потребує й формування вольової готовності майбутнього першокласника. До шести років відбувається оформлення основних елементів вольової дії: дитина здатна поставити мету, прийняти рішення, накреслити план дій, виконати його, проявити вольове зусилля при подоланні перешкоди, оцінити результат своєї дії. Але всі ці компоненти ще недостатньо розвинуті. У цьому віці є серйозні передумови для їх розвитку в умовах навчання. Але, щоб

включитися у навчання, у дитини має бути розвинутим певний рівень довільності.

Усі дослідники розвитку волі у дітей відзначають, що в дошкільному віці мета досягається краще за ігрової мотивації і при оцінці поведінки однолітками (у випадку командної гри). До 6-ти років значно змінюється ступінь довільності рухів дитини. Так, якщо в 3 роки дитина усвідомлює результат й спосіб дій з предметом, але не здатна ще усвідомити окремі операції та рухи, то в 6-7 років самі рухи стають об'єктом вольової діяльності.

Довільність у поведінці шестирічної дитини проявляється не тільки в цьому, а й у навмисному заучуванні вірша, у здатності побороти безпосереднє бажання, відмовитися від гри заради допомоги матері. Шестирічна дитина здатна підкорити мотиви своєї поведінки поставленій меті. Тому у цьому віці необхідно розвивати здатність при необхідності діяти за моральними мотивами, відмовляючись від того, що безпосередньо приваблює. Варто мати на увазі й той факт, що рисою, яка відрізняє вольову регуляцію поведінки молодшого школяра, є характер його ставлення до труднощів та типові для нього способи їх подолання.

Під час кожної реформи системи освіти знову й знову як одна із найактуальніших постає проблема педагогічної готовності. Причиною цього явища не в останню чергу й те, що, попри всі зміни в системі освіти, не міняється основне – взаємовідносини дитини й школи. На сьогоднішній день, як і багато років тому обговорюється те, яка дитина відповідає вимогам школи, хоча, можливо, доцільніше було б перейти до вирішення питання, які інколи або навчальні системи могли б задовольнити потреби нормальної, фізично й психічно здорової дитини. Однак, поки стоїть проблема дитини для школи, а не школи для дитини, доти актуальною залишається й проблема педагогічної готовності дошкільника до навчання у школі.

Водночас, визнаючи наявність проблеми, педагогам й психологам слід чітко визначити мету підготовки дитини до школи. Адже, саме по собі визнання дитини готовою чи неготовою до шкільного навчання не тільки позбавлене сенсу, але й соціально небезпечне, оскільки може ставати і, на жаль, досить часто

стає, засобом штучної селекції дітей, що базується на хибному уявленні частини педагогів про фатальну зумовленість низького рівня готовності дитини до шкільного навчання спадковими факторами [11, с.52].

На основі визначення рівня готовності практикується відбір до «елітних» шкіл, «ліцейних», «гімназійних» та «особливих» класів. При цьому абсолютно не враховується те, що мозок дитини з 6-7 років перебуває у стадії стрімкого й нерівномірного розвитку, а критерії готовності, які не розкривають потенціал у дитини, відбивають лише актуальний рівень тренуваності ментальних умінь, що в свою чергу залежить як від біологічно обумовлених (меншою мірою), так й біологічно не обумовлених (значно більшою мірою) соціальних чинників [1, с.12].

Саме рівень та якість виховного впливу на дитину в дошкільний період відіграє провідну роль у її готовності до шкільного навчання.

Отже, визначаючи можливість реабілітаційного навчання та психологічне тестування, спрямоване на подальшу корекційну роботу з дитиною, визнаються провідними західними дитячими психологами та педагогами.

Тому правильно побудована корекційна робота здатна в стислі терміни кардинально змінити більшість показників шкільної готовності.

1.2. Психологічна характеристика молодшого шкільного віку

В дитячій та педагогічній психології, одне з центральних місць займає проблема психологічних особливостей молодших школярів. Знання та врахування психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку дозволять правильно вибудувати навчально-виховну роботу в класах. Тому, кожен повинен знати ці особливості і враховувати їх у роботі та при спілкуванні з дітьми початкових класів.

Молодший шкільний вік – це вік 6-11-річних дітей, які навчаються у 1-4 класах початкової школи.

Межі віку та його психологічні характеристики визначаються прийнятою на даний часовий відрізок системою освіти, теорією психічного розвитку, психологічною віковою періодизацією.

В даний час немає єдиної теорії, яка здатна дати повне уявлення про психічний розвиток дитини в різні періоди. Тому, для отримання повної картини розвитку, поведінки та виховання дітей, було проаналізовано декілька теорій, які зачіпають періодизацію молодшого шкільного віку.

На кожному з етапів психічного розвитку провідна діяльність має вирішальне значення. При цьому інші види діяльності, не зникають – вони є, але існують паралельно і не є головними для психічного розвитку.

Діти проходять 5 стадій психічного розвитку, на кожній стадії інтереси дитини зосереджені навколо певної частини тіла.

Вік 6-12 років відповідає латентній стадії. Таким чином, у молодших школярів вже сформовані всі ті якості особистості і варіанти відповідних реакцій, якими вона буде користуватися протягом всього свого життя. І протягом латентного періоду відбувається «відточування» і зміцнення його поглядів, переконань, світогляду. У цей період сексуальний інстинкт приблизно дрімає [38].

Згідно когнітивної теорії, людина у своєму розумовому розвитку проходить 4 великі періоди:

- 1) чуттєво-руховий (сенсомоторний) — від народження до 2 років;
- 2) дооперативний (2 — 7 років);
- 3) період конкретного мислення (7 — 11 років);
- 4) період формально-логічного, абстрактного мислення (11-12 — 18 років і далі) [7].

На вік 7 -11 років припадає третій період розумового розвитку за Піаже – період конкретних розумових операцій. Мислення дитини обмежене проблемами, що стосуються конкретних реальних об'єктів [8].

Початок шкільного навчання означає перехід від ігрової діяльності до навчальної як ведучої діяльності молодшого шкільного віку, в якій формуються основні психічні новоутворення. Тому, вступ до школи вносить найважливіші

зміни в життя дитини. Різко змінюється весь уклад її життя, її соціальний стан у колективі, родині.

Основною, ведучою діяльністю стає вчення, найважливішим обов'язком — обов'язок учитися, здобувати знання. Це серйозна праця, що вимагає організованості, дисципліни, вольових зусиль дитини.

Молодший шкільний вік має велике значення для розвитку основних розумових дій і прийомів: порівняння, виділення суттєвих і несуттєвих ознак, узагальнення, визначення поняття, виділення слідства та причин.

Несформованість повноцінної розумової діяльності приводить до того, що засвоювані дитиною знання виявляються фрагментарними, а часом і просто помилковими. Це серйозно ускладнює процес навчання, знижує його ефективність.

Розвиток окремих психічних процесів здійснюється протягом усього молодшого шкільного віку. Діти приходять в школу розвиненими процесами сприйняття (сформовані прості види сприйняття: величина, форма, колір). У молодших школярів вдосконалення сприйняття не зупиняється, стає більш керованим і цілеспрямованим процесом.

Вікові особливості уваги молодших школярів є порівняльна слабкість довільної уваги і його невелика стійкість. Значно краще у молодших школярів розвинене мимовільна увага. Поступово дитина навчається спрямовувати і стійко зберігати увагу на потрібних, а не просто зовні привабливих предметах.

Розвиток уваги пов'язано з розширенням його обсягу й умінням розподіляти увагу між різними видами дій. Тому навчальні завдання доцільно ставити так, щоб дитина, виконуючи свої дії, могла і повинна була стежити за роботою товаришів.

Продуктивність пам'яті молодших школярів залежить від розуміння ними характеру завдання і від оволодіння відповідними прийомами і способами запам'ятовування і відтворення. Співвідношення мимовільної та довільної пам'яті в процесі їх розвитку всередині навчальної діяльності по-різному.

У 1 класі ефективність мимовільного запам'ятовування вище, ніж довільного, так як у дітей ще не сформовані особливі прийоми осмисленого

опрацювання матеріалу і самоконтролю. По мірі формування прийомів осмисленого запам'ятовування і самоконтролю довільна пам'ять у другокласників і третьокласників виявляється у багатьох випадках більш продуктивною, ніж мимовільна.

Систематична навчальна діяльність допомагає розвинути у дітей таку важливу психічну здатність, як увага.

Розвиток уяви проходить дві основні стадії. Спочатку відтворюванні образи дуже приблизно характеризують реальний об'єкт, бідні деталями. Побудова таких образів вимагає словесного опису або картини.

Наприкінці 2 класу, а потім у 3-му класі настає друга стадія, і цьому сприяє значне збільшення кількості ознак і властивостей в образах.

Як і інші психічні процеси, в умовах навчальної діяльності змінюється загальний характер емоцій дітей. Навчальна діяльність пов'язана з системою суворих вимог до спільних дій, з свідомою дисципліною і з довільною увагою і пам'яттю. Все це впливає на емоційний світ дитини. Протягом молодшого шкільного віку спостерігається посилення стриманості і усвідомленості в проявах емоцій, підвищення стійкості емоційних станів.

Молодший шкільний вік – період накопичення, вбирання знань, період придбання знань по перевазі. У цьому віці наслідування багатьом висловлювань і дій є важливою умовою інтелектуального розвитку.

Опановуючи новий для себе вид діяльності — навчання, молодші школярі ще багато часу й енергії віддають грі. У цих видах діяльності розгортаються їх стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу і самопізнання, відкривають нові власні можливості і перспективи.

Головною особистісною характеристикою молодшого школяра є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Психічний і особистісний розвиток дитини у молодшому шкільному віці зумовлюється особливістю соціальної ситуації розвитку — навчанням у

початковій школі. На цьому віковому етапі провідною діяльністю стає навчання, основою якого є пізнавальний інтерес і нова соціальна позиція.

Нижня межа цього вікового періоду (6-7 років) пов'язана з переходом до навчання як систематичної та цілеспрямованої діяльності. У перші його місяці ознаки дошкільного дитинства поєднуються з ознаками школяра. Часом це поєднання є досить суперечливим, що проявляється у невідповідності можливостей дитини вимогам життя, особливо вимогам школи і батьків [16].

Початок шкільного навчання знаменує собою зміну способу життя дитини. Це принципово нова соціальна ситуація розвитку особистості. Дитина починає усвідомлювати, що вона виконує суспільно важливу діяльність — вчиться — і значущість цієї діяльності оцінюють люди, які оточують її.

Навчальна діяльність має яскраво виражену суспільну значущість і ставить дитину в нову позицію стосовно дорослих і однолітків, змінює її самооцінку, перебудовує взаємини в сім'ї.

У молодшому шкільному віці відбувається зміна провідної психічної саморегуляції від мимовільної до свідомо-вольової. Шкільне життя вимагає систематичного та обов'язкового виконання дитиною багатьох правил. Вона повинна вчасно приходити в школу, дотримуватися правил шкільного життя, виконувати завдання на уроці та вдома, долати труднощі в навчальній роботі тощо. Дотримання цих правил вимагає вміння регулювати свою поведінку, підпорядковувати довільну діяльність свідомо поставленим цілям.

Зміна соціальної ролі дитини, поява нових обов'язків позначається на стосунках з однолітками і вчителями. Спочатку вона захоплена тільки навчанням, мало вступає в контакт з однолітками і певний час відчуває себе чужою, хоч ще недавно у дитячому садку постійно спілкувалася з ними.

Стосунки молодших школярів з однолітками регламентовані переважно нормами «дорослої» моралі, тобто успішністю у навчанні, виконанням вимог дорослих. Характерною ознакою взаємин молодших школярів є те, що їхня дружба заснована, як правило, на спільності зовнішніх життєвих обставин і випадкових інтересів (сидять за однією партою, живуть в одному будинку, в одному мікрорайоні тощо) [1].

Становлення і розвиток особистості у молодшому шкільному віці охоплює такі фази, як психологічна готовність (пристосування до нових соціальних умов), індивідуалізація (вияв своїх індивідуальних можливостей і особливостей) та інтеграція (включення у групу ровесників). Школяр потрапляє в зовсім нову для нього групу ровесників-однокласників, яка через відсутність спільно розподіленої навчальної діяльності є дифузною (взаємопроникненою). Цією групою керує педагог. Порівняно з вихователем дитячого садка він є більш референтним (авторитетним) для дітей, оскільки, використовуючи арсенал оцінок, впливає на їхні стосунки з іншими дорослими, передусім з батьками, формує ставлення дорослих до дитини та її ставлення до себе як до “іншого”. Фактором розвитку особистості молодшого школяра є не стільки навчальна діяльність, скільки ставлення дорослих до успішності, дисциплінованості, старанності дитини.

В процесі навчальної діяльності розвиваються основні психологічні новоутворення молодшого шкільного віку: довільність психічних процесів, внутрішній план дій, уміння організовувати навчальну діяльність, рефлексія [16].

Довільність психічних процесів у молодшого школяра. У цьому віці центром психічного розвитку дитини стає формування довільності всіх психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, організації діяльності), їх інтелектуалізація, внутрішнє опосередкування відбуваються завдяки первинному засвоєнню системи понять.

Довільність виявляється в умінні свідомо ставити цілі, шукати і знаходити засоби їх досягнення, долати труднощі та перешкоди. Протягом усього молодшого шкільного віку дитина вчиться керувати своєю поведінкою, психічними процесами, адже вимоги до неї з перших днів перебування у школі передбачають досить високий рівень довільності. Тому молодший школяр долає свої бажання і здатен керувати своєю поведінкою на основі заданих зразків, що сприяє розвитку довільності як особливої властивості психічних процесів і поведінки.

Внутрішній план дій молодшого школяра. Виконуючи завдання з різних навчальних предметів, діти шукають найзручніші способи, обирають і

зіставляють варіанти дій, планують їх порядок та засоби реалізації. Чим більше етапів власних дій може передбачити школяр, чим старанніше він може зіставити їх варіанти, тим успішніше контролюватиме розв'язання завдань. Необхідність контролю та самоконтролю, словесного звіту, самооцінки в навчальній діяльності створюють сприятливі умови для формування у молодших школярів здатності до планування і виконання дій подумки.

Рефлексія молодшого школяра. У дітей молодшого шкільного віку виникає усвідомлення власних дій, психічних станів. Особливість їх навчальної діяльності полягає в тому, що школярі повинні обґрунтовувати правильність своїх висловлювань і дій. Багато прийомів такого обґрунтування показує вчитель. Необхідність розрізняти зразки суджень і самостійні спроби в їх побудові сприяють формуванню у молодших школярів уміння ніби збоку розглядати й оцінювати власні думки та дії. Це вміння є основою рефлексії (лат. *reflexio* — відображення) — осмислення своїх суджень і вчинків з точки зору їх відповідності задуму та умовам діяльності; самоаналіз.

Зі вступом дитини до школи її самосвідомість набуває нового рівня, проявляється як внутрішня позиція. Учень починає самовизначатися як суб'єкт навчальної діяльності, у нього формується Я-образ — результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей (такої, яка успішно або не успішно навчається, яку хвалять чи карають, з якою хочуть або не хочуть товаришувати). У молодшому шкільному віці значно розширюється сфера соціальних контактів дитини, що неминуче впливає на її первинну Я-концепцію — сукупність настанов щодо себе [16].

Школа сприяє самостійності учня, його емансипації від впливу батьків, надає йому широкі можливості для вивчення навколишнього (фізичного і соціального) світу. У молодшому шкільному віці вже оцінюють інтелектуальні, соціальні й фізичні можливості дитини. Унаслідок цього школа стає джерелом вражень, на основі яких починається розвиток самооцінки дитини. Тут її досягнення та невдачі набувають офіційного характеру, постійно фіксуються і стають публічними. Це ставить перед необхідністю прийняти дух оцінного підходу, який з тієї пори пронизуватиме все життя.

Самооцінка відображає не тільки знання учня про результати навчальних досягнень, його уявлення про власні можливості у навчальній діяльності, а й ставлення до себе як до виконавця вимог учителя, батьків, як до носія нових особистісних якостей (старанність, наполегливість, акуратність, кмітливість та ін.). Самооцінка дітей особливо залежить від оцінки їхньої діяльності й поведінки дорослими (батьками, вчителями).

У роботі з молодшими школярами важливо враховувати їх оптимізм, здатність бачити в собі передусім добре, високу самооцінку. Щоб їх прагнення зберегти позитивний Я-образ, право на високу самооцінку не перетворилося на гальмо розвитку особистості, не стало джерелом необґрунтованих домагань, слід дбати про гармонію між тим, до чого вони прагнуть, на що претендують (оцінка, ставлення тощо), та їх реальними діями, тобто змістом і способом вияву активності в житті.

Під шкільною психологічною готовністю учнів при переході до загальної школи мається на увазі процес взаємодії особистості першокласника з освітнім середовищем початкової школи, в результаті якого встановлюється оптимальне співвідношення, на з одного боку, здібностей, нахилів, інтересів, знань, умінь і навичок дитини, здобутих на попередніх етапах навчання, виховання та розвитку, а з іншого боку, умов системи освіти.

Центральною і сумісною ланкою психологічної готовності дитини до навчання в початковій школі є інтегративно-особистісний компонент, який характеризує сферу суб'єктної активності дитини, спрямованість на оволодіння різними сторонами навчальної діяльності.

Організаційні показники даної якості, з одного боку, є відносно самостійними характеристиками предмета, а з іншого боку, вони виявляються в кожному з перерахованих компонентів, складаючи його органічну частину.

Це відображає складний взаємопов'язаний характер такого складного психічного утворення, як психологічна готовність до навчання в початковій школі (рис. 1.1.). [17].

Рис. 1.1 - Психологічна готовність дитини до навчання в початковій школі

Особлива навіюваність, вразливість, спрямованість розумової активності молодших школярів на повторення, внутрішнє прийняття, створення відповідних умов для розвитку і збагачення психіки. Дані властивості, у більшості випадків, є позитивною своєю стороною, і в цьому виключно своєрідність цього віку. Отже, вступ до школи сприяє формуванню потреби у визнанні і пізнанні, до розвитку почуття особистості.

1.3 Соціальна готовність

Психологічна готовність включає формування готовності у дитини нової соціальної позиції. Дитина повинна усвідомлювати, що вона стала учнем, що має певні обов'язки і права. Ця готовність виражається ще й у тому, як дитина ставиться до себе, школи, вчителів, навчальної діяльності. Якщо дитина психологічно готова до школи її не будуть приваблювати тільки атрибути шкільного життя, такі як підручники, олівці, зошити тощо. Її приваблюватиме можливість отримувати знання. Майбутньому учню необхідно свідомо керувати своєю поведінкою, пізнавальною діяльністю.

Соціальна готовність означає адекватність дитини, її здатність жити і розвиватися у соціальному оточенні, мати відповідні навички комунікації, соціальну компетентність (вербальну активність, виконання вимог та дотримування правил поведінки, відстоювання власної позиції, прийняття рішень, орієнтація у просторі та часі).

Для шестирічних дітей з високим рівнем психічного розвитку найбільш типовим є кооперативно-змагальний характер спілкування з однолітками, довільність у сфері взаємодії з дорослими та відкриття дитиною своїх переживань у сфері самосвідомості, крім того, принципово важливим є:

- ✓ сформовані прийоми ігрової діяльності;
- ✓ розвинена соціальна активність, засвоєні моральні та поведінкові норми;
- ✓ розвинена уява; високий рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мовлення.

До соціальної готовності належить потреба дитини у спілкуванні з однолітками і вміння спілкуватися, і навіть здатність втілювати образ учня і виконувати правила, встановлені у колективі. Соціальна готовність складається з навичок та вмінь увійти у контакт з однокласниками і викладачами.

Найважливішими показниками соціальної готовності є:

- бажання дитини вчитися, отримувати нові знання,
- мотивація до початку навчальної роботи;
- вміння розуміти й виконувати розпорядження і завдання, що дають дитині дорослі;
- вміння враховувати думку інших, поступатися і підпорядковуватися їм при необхідності;
- звичка співробітництва;
- намагання довести розпочату роботу до кінця;
- вміння пристосовуватися і адаптуватися;
- здатність самому вирішувати свої найпростіші проблеми, обслуговувати себе;

-елементи вольової поведінки – постановка мети, створювання плану дій, реалізація плану, подолавши перешкоди, оцінювання результатів своїх дій.

Ці якості забезпечать дитині безболісну психологічну готовність до нового соціального середовища і сприятимуть створенню потрібних умов до його подальшого навчання у школі. Дитина має бути готовою до соціальної позиції школяра, без якої йому буде складно, навіть, коли вона інтелектуально розвинена.

Розвитку соціальних навичок, необхідних у шкільництві, батьки мають приділяти особливу увагу. Вони можуть навчити дитину взаємовідносинам з однолітками, створити обстановку вдома, щоб малюку хотілося йти до школи

Важливий показник соціального аспекту шкільної готовності -мотивація до навчання, що проявляється у бажанні дитини вчитися, засвоювати нові знання, емоційної схильності до вимог дорослих, зацікавленості в пізнанні навколишньої середовища. У його сфері мотивацій повинні відбутися значні зміни і зрушення. До кінця дошкільного періоду формуються субординація: один мотив стає провідним (основним). При спільній діяльності і під впливом однолітків визначається провідний мотив-позитивна оцінка однолітків і симпатія до них. Стимулюється і змагальний момент, бажання показати свою спритність, кмітливість і вміння знайти оригінальне рішення.

Це одна з причин того, чому бажано, щоб ще до школи всі діти отримали досвід колективного спілкування, хоча б початкові знання про вміння вчитися, про відмінність мотивацій, про порівняння себе з іншими при самостійному використанні знань для задоволення своїх можливостей і потреб. Важливо також формування самооцінки. Успішність в навчанні часто залежить від розуміння дитини правильно бачити і оцінювати себе, ставити посильні цілі та завдання.

Процес соціалізації людини відбувається протягом усього життя. У період дошкільного дитинства роль «соціального провідника» грає дорослий. Він передає дитині соціально-моральний досвід, накопичений попередніми поколіннями. Спочатку це певна сума знань про соціально-моральні цінності людського суспільства. На їх основі у дитини формуються уявлення про соціальний світ, моральні якості і норми, якими повинна володіти людина, щоб

жити в суспільстві. Розумові здібності і соціальні навички людини тісно взаємопов'язані. Вроджені біологічні передумови реалізуються в результаті взаємодії індивіда і його навколишнього середовища. Соціальний розвиток дитини має забезпечити засвоєння необхідних для громадського співіснування соціальних навичок і компетенцій. Тому формування соціальних знань і навичок, а також ціннісних установок є одним з найважливіших виховних завдань. Сім'я найважливіший фактор розвитку дитини і та первинне середовище, яке робить на дитину найбільший вплив. Вплив однолітків і іншого середовища проявляється пізніше.

Соціалізація - це важлива умова гармонійного розвитку дитини. Вже з моменту народження малюк є соціальною істотою, що вимагає для задоволення своїх потреб участі інших людей. Освоєння дитиною культури, загальнолюдського досвіду неможливо без взаємодії і спілкування з іншими людьми. Через комунікацію відбувається розвиток свідомості і вищих психічних функцій. Уміння дитини позитивно спілкуватися дозволяє йому комфортно жити в суспільстві людей; завдяки спілкуванню він пізнає не тільки іншу людину (дорослого або однолітка), але й самого себе []

Не менш важливим є спілкування і взаємодія дітей один з одним. У суспільстві однолітків дитина відчуває себе серед рівних. Завдяки цьому у нього розвиваються самостійність суджень, уміння сперечатися, відстоювати свою думку, ставити питання, ініціювати отримання нових знань. Відповідний рівень розвитку спілкування дитини з однолітками, закладений в дошкільному віці, дозволяє йому адекватно діяти в школі.

Отже, соціальна готовність дитини до школи розглядається як :

Здатність виконувати соціальну роль учня в ситуації шкільного навчання; потреба спілкуватися з іншими «учень-учень», «учень-учитель», «учень-батьки»;

Сформованість у дитини ставлення до вчителя як до дорослого, що володіє особливими соціальними функціями;

Розвиненість необхідних форм спілкування з однолітками (уміння встановлювати рівноправні стосунки, бути доброзичливим і ін.), певних комунікативних здібностей;

Уміння підкорятися інтересам і звичаям дитячих груп, а також брати участь в їх встановленні; спроможність відстоювати власну точку зору.

1.4 Проблема неготовності дітей молодшого до шкільного навчання та шляхи їх подолання

Проблема готовності дитини до школи була сформульована кілька десятиліть назад (хоч як шкільна проблема – існувала, мабуть, завжди) у зв'язку із зміною термінів початку систематичного навчання. Вона виникла не тільки в нашій країні, але практично в усіх країнах Європи. Тоді й почали визначати, у якому віці краще розпочинати навчання.

Пропонувалось й пропонується зараз немало способів визначення готовності дитини до навчання. Одні вчені й спеціалісти вважали достатнім критерієм досягнення певного ступеня морфологічного розвитку, інші пов'язували готовність з розумовим розвитком, треті вважали за необхідну умову певний рівень психічного, й перш за все особистісного, розвитку. Тому в реальній практиці, педагогічній й психологічній науках й досі існують розбіжності щодо розуміння понять «підготовка до школи», «готовність до школи», «шкільна зрілість», «психологічна готовність до школи» [25, с.51].

Виходячи з багаторічного вивчення цієї проблеми й в експерименті, й масовому навчанні, у науці поняття готовності дитини до школи визначається як той рівень морфологічного, функціонального і психічного розвитку дитини, при якому вимоги систематичного навчання не приведуть до перевантажень й відхилень у розвитку.

Під психологічною готовністю до шкільного навчання розуміється необхідний й достатній рівень психічного розвитку дитини для освоєння шкільної навчальної програми в умовах навчання у колективі однолітків [25, с.51].

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один з найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства.

Підготовка до школи передбачає загальну й спеціальну підготовку.

Перша – це фізична, інтелектуальна, особистісно-вольова готовність, а друга – готовність включатися у засвоєння предметних знань, умінь та навичок. Сама ж готовність дитини до навчання у школі розглядається як інтегративний результат цих напрямків діяльності, що складається у неї на завершення дошкільного дитинства й сприяє до умов та вимог шкільного навчання.

Високі вимоги життя до організації виховання й навчання змушують шукати нові, більш ефективні психолого – педагогічні підходи, націлені на приведення методів навчання у відповідність вимогам життя. У цьому плані проблема готовності дошкільників до навчання у школі набуває особливого значення. З її вирішенням зв'язане визначення цілей та принципів організації навчання та виховання у дошкільних установах. У той же час від її рішення залежить успішність наступного навчання дітей у школі.

Важливо, щоб дитина йшла у школу фізично готовою: була фізично розвиненою, здоровою. Але необхідна також й психологічна готовність, яка визначається тією системою вимог, які ставить школа перед дитиною. Вони пов'язані, як показують дослідження, зі зміною соціальної позиції дитини в суспільстві, а також із специфікою навчальної діяльності в молодшому шкільному віці. Конкретний зміст психологічної готовності не є постійним, змінюється й збагачується.

Психологами доведено, що в дітей, не готових до систематичного навчання, важче й триваліше проходить період психологічної готовності, пристосування до школи; у них частіше проявляються різноманітні труднощі в навчанні; серед них значно більше невстигаючих, й не тільки в першому класі [24, с.6].

Відомо, що більше половини «неготових» до школи дітей мають низьку успішність, а це означає, що визначення ступеня готовності є одним із шляхів попередження невстигання. «Неготовність» для вчителя – сигнал, який показує необхідність пильної уваги до учня, пошуку більш ефективних засобів та методів навчання, індивідуального підходу, який би враховував особливості і

можливості дитини. За даними лікарів, у значної частини дітей психологічна готовність поєднується з недостатньою функціональною готовністю організму.

Фактично «неготові» діти – це «група ризику»: ризику мати проблеми й труднощі у навчанні, ризику невестигання, ризику поглиблення відхилень у стані здоров'я. Саме тому такі діти вимагають особливого підходу й особливої уваги вчителя. Тому важливо визначити рівень готовності до школи ще до початку навчання, щоб враховувати ці особливості з перших днів навчання в школі [24, с.6].

У дослідженнях психологів відмічається, що найбільш загальним показником готовності дитини до школи є стійке позитивне ставлення до шкільного навчання. Якщо дитина безболісно перейшла до нових вимог, якщо навчання дається їй відносно легко, якщо у неї не втрачається інтерес до учіння а навпаки, зміцнюється й розвивається, у цьому випадку можна говорити про повноцінну психологічну підготовку дитини до школи.

У зарубіжній й вітчизняній літературі поняття готовності до початку навчання розглядається з різних позицій: паспортного, біологічного віку, психологічної і соціальної зрілості. Одні вчені достатнім критерієм «шкільної незрілості» вважають розходження паспортного й біологічного віку. Інші надають цьому критерію меншого значення, а більш переконливим вважають об'єктивне рентгенівське обслідування й установлення таким чином кісткового віку. Більш ширше підходять до питання ті дослідники, які розглядають «шкільну незрілість» як неправильний розвиток всієї особистості дитини.

Найбільш повне визначення готовності дітей до навчання в школі з цієї точки зору дала А.Анастазі, яка вважає, що готовність до школи означає оволодіння вміннями, знаннями, здібностями, мотивацією й іншими необхідними для засвоєння шкільної програми особистісними якостями [25, с.51].

В інших випадках «шкільна зрілість» ототожнюється з розумовими здібностями дитини. У той же час, ряд вчених підкреслюють, що «неготові діти» це зовсім не розумово відсталі, хоч серед них часто зустрічаються діти з незначними порушеннями мови, слуху, зору.

У «незрілих» відмічають недостатню самостійність, загальмованість, відсутність чіткого розуміння вимог, які ставляться, занижена працездатність й підвищена стомлюваність, відставання моторики й мовні порушення.

У багатьох роботах відмічається, що незрілість дітей знаходиться у тісному взаємозв'язку із станом матері під час вагітності та родів, культурним рівнем батьків й рядом соціальних факторів, із них найважливіші – неблагополуччя сім'ї, низький освітній ценз батьків, погані побутові умови.

Дослідження, проведені вітчизняними вченими дають можливість стверджувати, що «шкільна зрілість» – це той рівень морфологічного й функціонального розвитку, який дозволяє зробити висновок, що навантаження будуть доступні для дитини.

Цікаве дослідження щодо готовності до шкільного навчання було проведено у 80-х роках на основі тесту Керна-Ірасека. Виявилося, що кількість «неготових» за результатами дослідження дітей різна й обумовлена особливостями їх життя й виховання. Це пов'язано з укладом життя і особливостями сімейного виховання, недостатнім охопленням системою дошкільних закладів. У багатьох вітчизняних й зарубіжних літературних джерелах відмічається вплив несприятливих умов життя у сім'ї на формування готовності дитини до навчання у школі і рівня стану її здоров'я.

У дітей, які виховуються у подібних мікросоціальних умовах, частіше зустрічаються функціональні розлади нервово-психічної сфери, дефекти мови, хвороби ендокринної системи й інші захворювання, які безпосередньо впливають на затримку загального біологічного й інтелектуального дозрівання дитини. У той же час відмічається, що навчання дітей із менш благополучних мікросоціальних умов в школі сприяє більш швидкому розвитку у них таких шкільних функцій, які підвищують їх загальну готовність до навчання.

Серед причин, які викликають «незрілість» називають несприятливі фактори в перед- і перинатальному періоді (токсикоз вагітності, асфікція плода, передчасні роди). Вони відмічаються у 85% «незрілих» учнів. Велику роль у

виникненні порушень відіграють такі фактори як алкоголізм батьків, погана спадковість, дефекти виховання.

Враховуючи ці дані, окремі дослідники говорять педагогічну неготовність до навчання у школі, маючи на увазі педагогічно занедбаних дітей [24, с.6].

Педагогічно занедбані діти мають нормальний розумовий розвиток, іноді навіть високі потенційні здібності в окремих областях. Але із-за відсутності необхідної бази (знань, вмінь, навичок) вони не можуть проявити свої сильні сторони в процесі навчання й створюють враження малоздібних учнів або розумово обмежених.

Педагогічна неготовність до школи, як правило, поєднується з психологічною неготовністю до школи.

Психологічна готовність до школи, зв'язана з успішним початком навчання, визначає найбільш сприятливі варіанти розвитку, що вимагають більшої чи меншої організованої корекційної роботи.

При надходженні дітей у школу часто виявляється недостатня сформованість якого-небудь одного компонента психологічної готовності. Багато педагогів вважають, що в процесі навчання легше розвинути інтелектуальні механізми, ніж особистісні.

Психологічна готовність до шкільного навчання – цілісне утворення, що припускає досить високий рівень розвитку мотиваційної, інтелектуальної сфери й сфери продуктивності. Відставання у розвитку одного з компонентів психологічної готовності спричиняє відставання розвитку інших, що визначає своєрідні варіанти переходу від дошкільного дитинства до молодшого шкільного віку

Спостерігаючи за молодшими школярами, аналізуючи описи неготових до школи учнів Г.Г. Кравцов, О.Є. Кравцова виділяють три основні сфери, де є психологічні труднощі та проблеми [24, с.6].

Перша група труднощів пов'язана з нерозумінням дітьми специфічної позиції вчителя, його професійної ролі. Учитель – не просто доросла людина, яка розповідає цікаву історію, вся його діяльність підпорядкована завданню дати дітям знання, навчити їх. Нерозуміння цього узатрудняє сприймання дитиною

запропонованого завдання як навчального, перешкоджає виділенню навчальної проблеми.

Друга група труднощів пов'язана з недостатнім розвитком спілкування й здатності взаємодіяти з іншими дітьми. Це обумовлено самою суттю навчальної діяльності. Навчальна діяльність – діяльність колективна. Індивідуальна навчальна діяльність є надбанням того, хто вже навчився вчитися. Першокласникам це ще не під силу.

Третя група труднощів пов'язана із специфічним ставленням дошкільника до самого себе, до своїх можливостей й здібностей, до своєї діяльності та її результатів.

Виділені три групи труднощів є найбільш важливими, первинними для психологічно неготових до школи дітей.

Причини цих утруднень лежать або в сфері спілкування з дорослим (нерозуміння умовності запитань учителя, його особливої позиції, специфічності навчальних ситуацій й навчального спілкування), або в системі взаємовідносин та взаємодії з ровесниками (невміння слухати іншу дитину й слідкувати за її роботою, змістовно спілкуватися з ровесниками, узгоджувати з ними свої дії), або в сфері їх власної самосвідомості (завищена оцінка своїх можливостей та здібностей, необ'єктивне ставлення до результатів своєї діяльності, неправильне сприймання оцінок вчителя). На думку дослідників, ці три групи проблем виділяються не випадково. Вони відображають основні сторони психологічної готовності дітей до шкільного навчання.

Виходячи з цього, показники психологічної готовності (неготовності) до школи також пропонується розділяти відповідно на три групи [24, с.6].

Таким чином, у психолого-педагогічній літературі поняття «неготовність до школи» трактується:

- 1) як шкільна «незрілість» – недостатній рівень морфологічного й функціонального розвитку дитини;
- 2) як педагогічна неготовність дитини до школи – її педагогічна занедбаність;
- 3) як неготовність психічної сфери дитини – психологічна неготовність.

Висновки до першого розділу

В першому розділі розглянуто, що під психологічною готовністю до шкільного навчання розуміється необхідний і достатній рівень психологічного розвитку дитини для освоєння шкільної програми в умовах навчання в колективу однолітків.

Психологічна готовність дитини до шкільного навчання – це один з найважливіших підсумків психічного розвитку в період дошкільного дитинства.

Високі вимоги життя до організації виховання і навчання змушують шукати нові, більш ефективні психолого - педагогічні підходи, націлені на приведення методів навчання у відповідність вимогам життя. У цьому плані проблема готовності дошкільників до навчання в школі набуває особливого значення. З її вирішенням зв'язане визначення цілей і принципів організації навчання і виховання в дошкільних установах. У той же час від її рішення залежить успішність наступного навчання дітей у школі.

Підготовка дітей до школи – проблема комплексна, багатогранна, що охоплює всі сфери життя дитини. Психологічна готовність до школи – тільки один із аспектів цієї проблеми, виключно важливий і значимий

Психологічна готовність до школи – цілісне утворення. Відставання в розвитку одного компонента рано чи пізно спричиняє відставання, перекручування в розвитку інших. Комплексні відхилення спостерігаються й у тих випадках, коли вихідна психологічна готовність до шкільного навчання може бути досить високою, але в силу деяких особистісних особливостей діти зазнають значних труднощів у навчанні.

Обґрунтовано, що психологічна готовність дитини до школи з'являється на рубежі дошкільного і молодшого шкільного віку. Якщо дитина отримала повноцінний розвиток у дошкільний період, то як наслідок, з'являється психологічна готовність до навчання у загальноосвітньому навчальному закладі.

Підготовка до школи дитини має бути системною - це комплексна робота по соціальному, особовому, творчому і фізичному розвитку маленької дитини.

Отже, підготовка дітей до навчання у школі є першим елементом у системі безперервної освіти і створює основу для подальшого розвитку дитини у навчальному та виховному аспектах.

Отримані нами результати емпіричного експерименту дозволяють робити висновки, що за допомогою цілеспрямованої 12 діяльності на формування готовності дитини до навчання у школі, застосувавши відповідні для цього методики, можна покращити готовність дітей до навчання.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Методологічні засади емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності до навчання у дітей молодшого шкільного віку

Загалом слід сказати, що кількість методик дослідження психологічної готовності школярів обмежена, але сучасна практика має доволі розвинений інструментарій вивчення психологічних особливостей психологічної готовності молодшого школяра.

Зусиллями фахівців банк діагностичних методик інтенсивно поповнюється, й відповідно розширюються можливості для більш глибокої та багатогранної психодіагностики. Водночас нині широко використовується тести, що не відповідають науковим вимогам. У цьому розмаїтті матеріалу вибрати методику, адекватну поставлену діагностичному завданню, й коректно застосувати її під час обстеження дитини психологу допомагають професійна відповідальність, фактичні знання та розвинене психодіагностичне мислення.

Не можна залишати поза увагою вплив на якість психодіагностичного обстеження причин, які не залежать від адекватності використовуваної методики. [23].

До факторів, які можуть додати похибку у результати вимірювань при обстеженні молодших школярів з використанням переважаючої більшості методів діагностування, належать:

- сором'язливість у ситуації спілкування з незнайомою людиною;
- нестійкість уваги;
- недостатньо енергетичне забезпечення довготривалої роботи, що призводить до втоми і втрати інтересу;
- гостра чутливість до позиції діагноста, його доброзичливості;
- підвищена сугестивність;
- підвищена тривожність (трапляється доволі часто);
- можливі відступи від інструкції з усіма заданими умовами;

- не завжди позитивний досвід спілкування дитини у діагностичній ситуації;

- присутність інших людей;

- непридатне для діагностичної роботи приміщення;

- випадкові перешкоди.

В зв'язку з тим, що обстежувані нашого дослідження є діти 6–7 років, ми можемо користуватись запропонованими вище методиками, які надають змогу фіксувати фрагменти поведінки школяра і серед них ті, що свідчать про погану пристосованість дитину до школи.

Кожна методика відповідно до притаманної їй специфіки допомагає отримати інформацію, потрібну для цілісної характеристики психічного розвитку дитини.

При цьому результати, отримані за допомогою методик, дають можливість перевірити і уточнити проміжні висновки. Це істотно підвищує достовірність психологічного висновку.

Якщо проаналізувати зміст і характер наявних методів вивчення непристосованості дітей у різних сферах життя: сім'ї, школі, у ставленні до оточуючих, до самого себе, то їх можна розділити на дві групи: одні будуються на оцінюванні поведінки дитини спостерігачем, інші – на самооцінюванні.

У якості бази дослідження виступив Ірпінський ліцей №2 Ірпінської міської ради Бучанського району Київської області, а також у «Київському ліцею Ольги Макаренко» м. Київ.

Нами було проведено дослідження особливостей психологічної готовності школярів, висунута гіпотеза про те, що рівень готовності дітей обумовлений статевою приналежністю школярів, тому хлопчики демонструють повільнішу пристосованість до нових умов, ніж дівчатка.

Якісна характеристика сформованості психологічної готовності оцінювалася з погляду чотирьох параметрів:

- ефективності навчальної діяльності,
- засвоєння шкільних норм,
- успішності соціальних контактів,

- емоційного благополуччя. [9]

У дослідженні брали участь 30 учнів: школярі 1 класу «Київського ліцею Ольги Макаренко» (з них 15 хлопчиків та 13 дівчаток) та учні Ліцею №2 (1 хлопчик та 1 дівчинка), а також вчителі початкової школи.

В якості методів дослідження були використані:

- спостереження;
- ігрові тестування.

Для виявлення рівня психологічної готовності дітей до школи, типології мотивів навчання та рівня шкільної тривожності було використано психодіагностичні методики:

- «Дослідження мотивації навчання в першокласників» (М. Р. Гінзбург) [7];
- «Драбинка мотивів» (А.І. Божович, І. К. Маркова) [4];
- «Оцінка рівня шкільної тривожності Філіпса» (Біман Н. Філіпс) [3].

2.2 Аналіз результатів емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності до навчання у дітей молодшого шкільного віку

Приведемо результати дослідження за методиками першокласників.

Результати дослідження рівня шкільної мотивації за методикою М.Р. Гінзбург для 28 учнів «Київського ліцею Ольги Макаренко» та для 2 учнів Ліцею №2 [7].

Результати діагностики показників сформованості шкільної мотивації учнів представлені у табл. 2.1., а також на мал. 2.1.

Таблиця 2.1

Показники сформованості шкільної мотивації (рівні) школярів (за методикою М.Р. Гінзбург)

	Рівні	Кількість дітей	
«Київській ліцей Ольги Макаренко»	Високий	9	18%
	Середній	14	28%
	Низький	5	10%

Ліцей №2	Високий	-	-
	Середній	1	50
	Низький	1	50

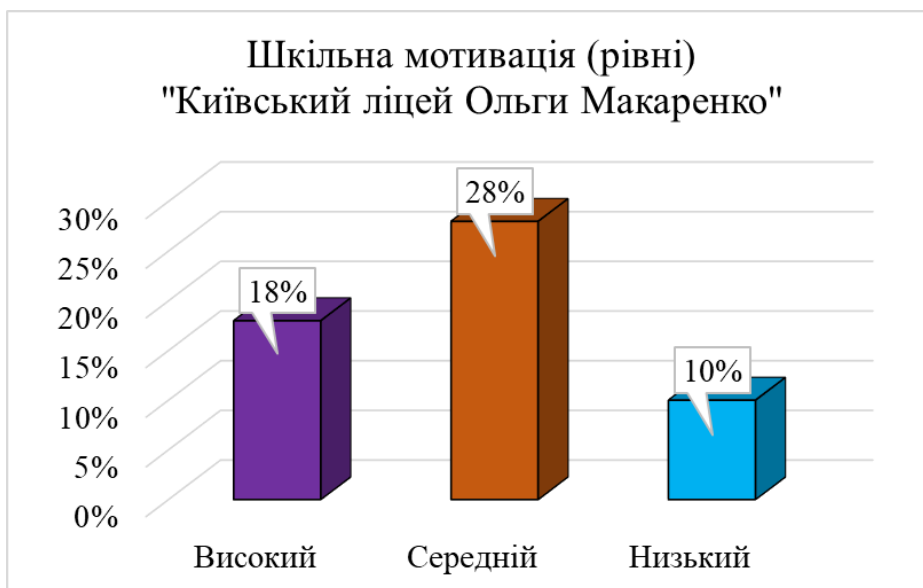
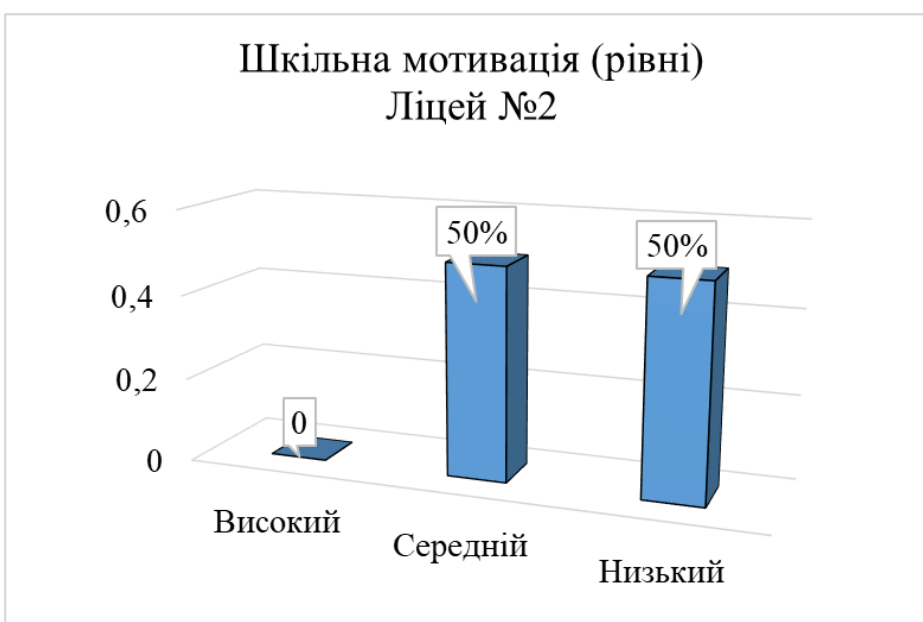

**Рис.2.1. Показники сформованості шкільної мотивації (рівні) школярів
(за методикою М.Р. Гінзбург)**

Якщо розглянути детальніше за мотивами, то можна побачити, що для учнів «Київського ліцею Ольги Макаренко» середній рівень складається більше з позиційного (32%) та оціночного мотивів (32%), при цьому оціночний мотив розцінюється дошкільнятами як «заохочувальна винагорода» (наприклад, наліпка-смайлик) за присутність у школі, а не як «оцінка» за знання. (див. Рис. 2.2).

Даний показник свідчить про те, що дитина сприймає шкільне навчання, як цікаву гру у дитячому садочку.

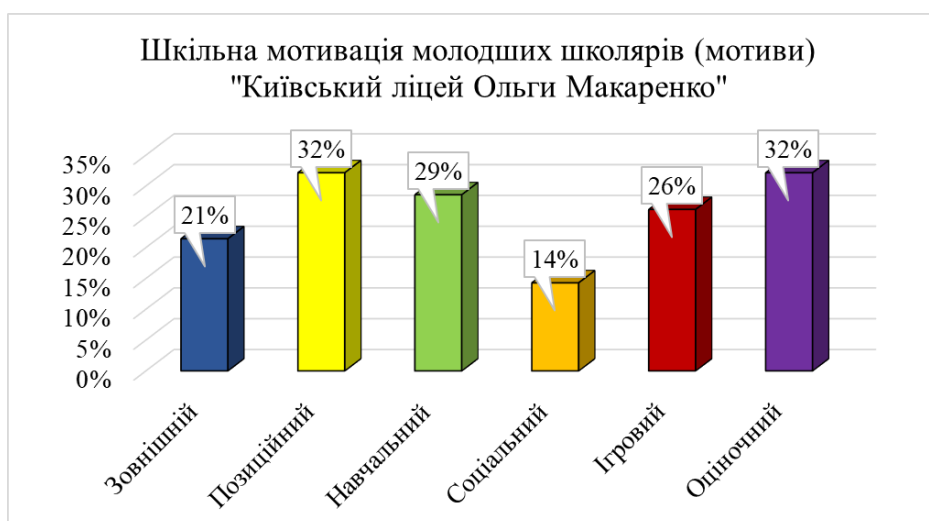
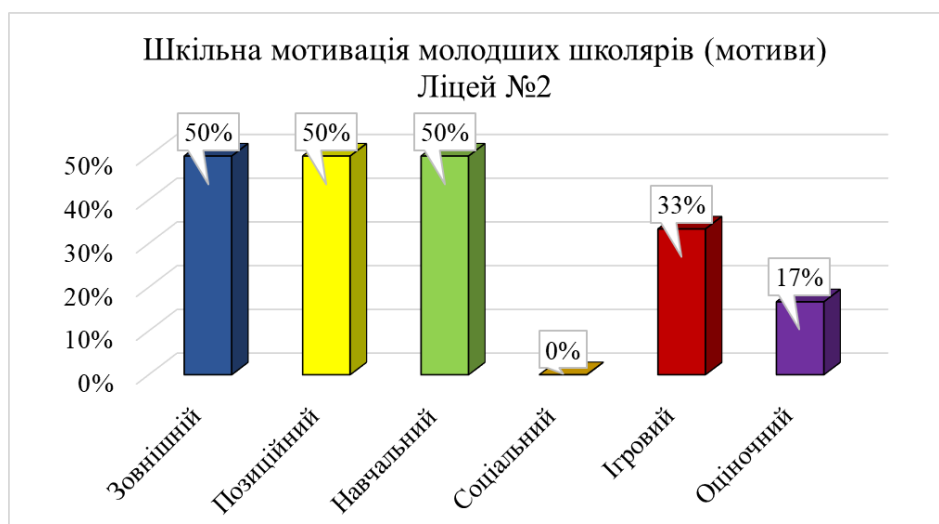

Рис.2.2. Результати діагностики шкільної мотивації (мотиви) дітей молодшого шкільного віку (за методикою М.Р. Гінзбург)

Також, нами була проведена діагностика тривожності на вибірці молодших школярів для отримання репрезентативної картини та емпіричного обґрунтування актуальності проблеми тривожності молодших школярів.

У цілому діагностичні картини, отримані за допомогою різних методик, мали значні неузгодженості, що підвищує достовірність результатів.

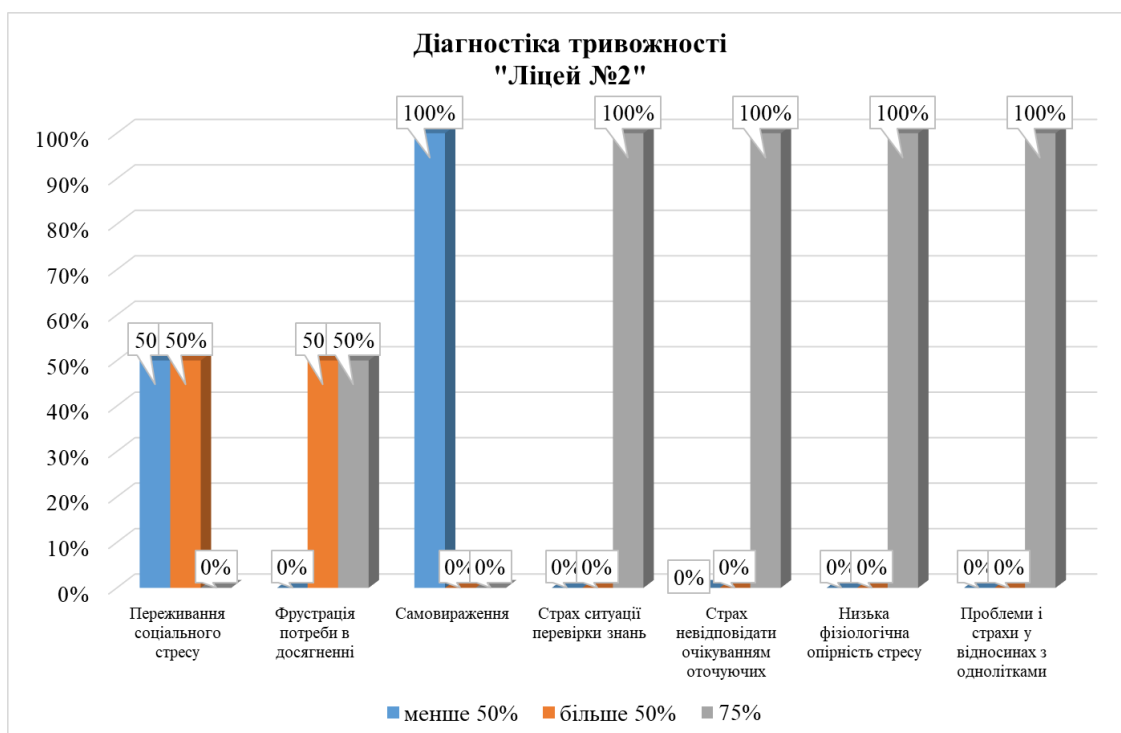

Рис.2.3. Результати діагностики тривожності молодших школярів
(за методикою Філіпса)

Як бачимо на Рис. 2.3 загальний рівень тривожності $< 50\%$ переважає у групі «Ліцей №2». Слід зазначити що серед досліджуваних немає дітей, які мають підвищену вірогідність неадекватного, деструктивного реагування на тривожний фактор середовища.

Учні групи «Київський ліцей Ольги Макаренко» мають певні переживання стосовно самовираження (46%).

10 учнів, що становить 36% групи мають переживання тривоги та негативне ставлення у ситуаціях перевірки їхніх досягнень, знань, можливостей - коли вона є публічна.

39% досліджуваних мають тривогу та страх не відповідати оточуючих очікуванням – акцент на важливість інших в оцінці своїх вчинків, результатів, думок, для них характерна тривожність стосовно оцінок оточуючих, страх негативних оцінок.

7 учнів, що становить 25% мають емоційно негативні переживання ситуацій, де довелось їм саморозкриватись, презентувати себе іншим, демонструвати свої можливості.

Отже, аналізуючи данні, отримані під час діагностики шкільної психологічної готовності, нами було виявлено, що молодший шкільний вік є найперспективнішим для забезпечення сприятливої соціально-психологічної готовності до освітнього середовища.

Результати даних за методикою типологія мотивів навчання «Драбинка мотивів» представлені на рис. 2.4.

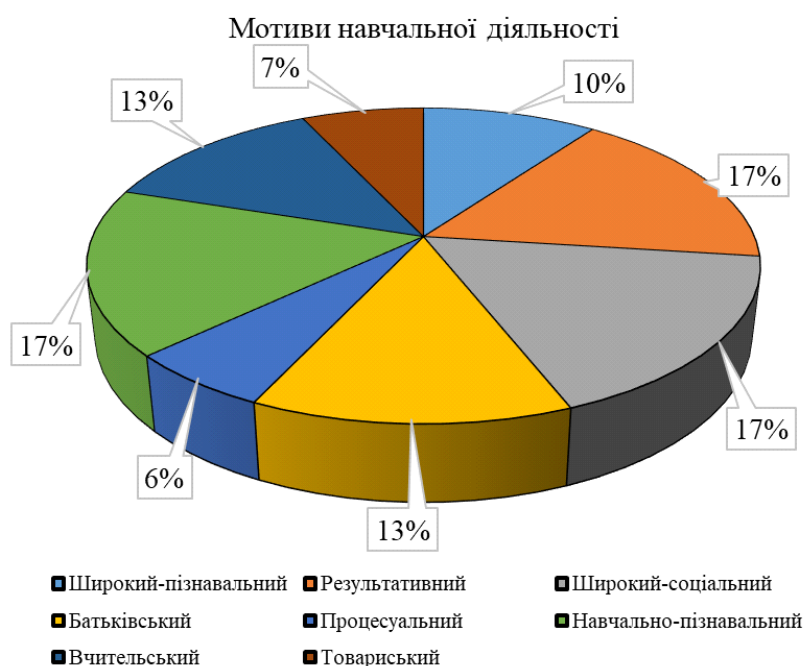

Рис.2.4. Результати діагностики навчальної мотивації дітей молодшого шкільного віку (за методикою А.І. Божович, І.К. Маркова)

Також для діагностики навчальної мотивації молодших школярів ми використали методику Божович «Драбинка мотивів» [4].

Як бачимо на Рис. 2.4. провідними мотивами навчальної діяльності є мотив соціальний – 17%, що характеризується бажанням набути знання, щоб приносити суспільну користь; пізнавальні мотиви результативний та пізнавально - навчальний, що характеризуються орієнтацією на отримання та засвоєння знань та орієнтацією на отримання високої оцінки.

Загалом у досліджуваних групах спостерігається гармонійне поєднання пізнавальних та соціальних мотивів, оскільки їх співвідношення 50/50%.

Всього у 2 учнів домінує процесуальний мотив, тобто орієнтація на процес навчання.

Результати анкетування серед батьків першокласників показало, що для більшості дітей процес психологічної готовності проходить не дуже успішно (табл. 2.2, рис. 2.5). Анкета для батьків першокласників представлена у Додатку 4.

Таблиця 2.2

Процес психологічної готовності першокласників (за анкетуванням батьків)

Процес	«Київський ліцей Ольги Макаренко»		Ліцей №2	
	Так	Ні	Так	Ні
Охоче йдуть до школи	43%	57%	-	100%
Справляються з учбовим навантаженням	29%	71%	50%	50%
Потребують додаткової уваги вчителя, психолога, батьків	64%	36%	100%	-

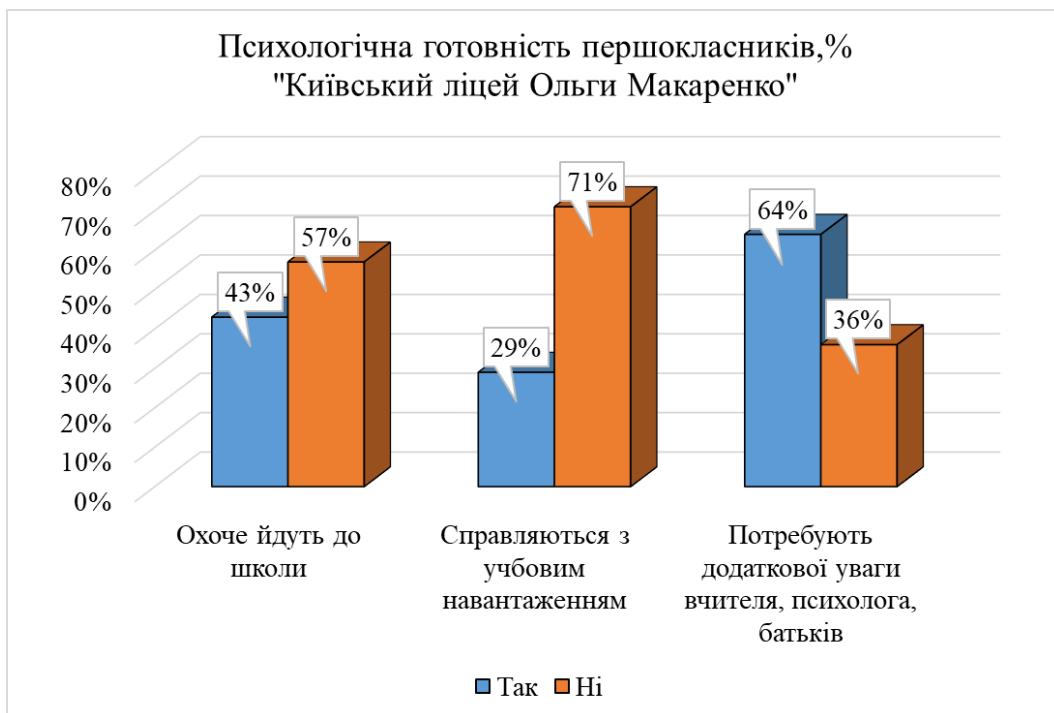
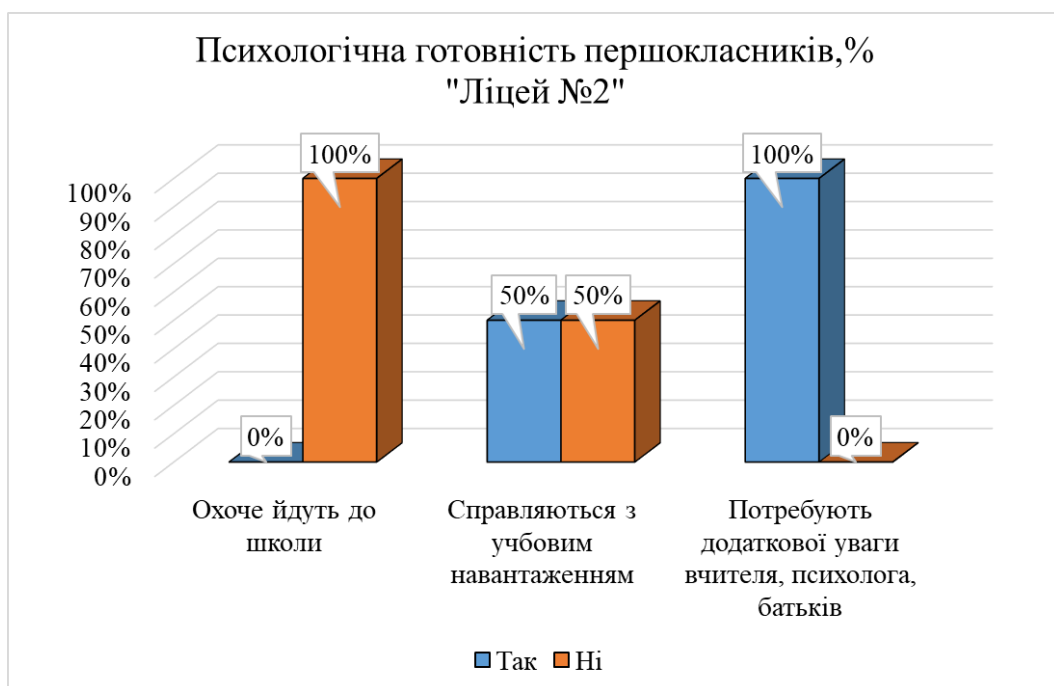

**Рис.2.5. Результати діагностики психологічної готовності першокласників
(за анкетуванням батьків)**

Отже, як ми бачимо з таблиці, у групі «Київський ліцей Ольги Макаренко» 57% першокласників не пристосувалися до шкільного режиму. Лише 43% - охоче, із задоволенням йдуть до школи, решта 57% йдуть до школи, бо так сказали батьки, тобто діти не розуміють, що ходити до школи потрібно для навчання.

На жаль, тільки 29% учнів справляються з учбовим навантаженням без напруження. У більшості учнів (71%) є прояви психологічної неготовності, вони потребують більшої уваги з боку вчителя, психолога і батьків.

У групі «Ліцей №2» діти до школи йдуть неохоче, справляються з учбовим навантаженням 50/50, в залежності від цікавості до предмета, отже в такому випадку вони 100% потребують додаткової уваги вчителя, психолога, батьків.

Дуже важливо у початковій школі розвивати пізнавальну мотивацію на додаток до соціальних мотивів.

Він включає два основних сензитивних періоди: вступ до школи і перехід на наступний ступінь шкільного навчання - середній. У дані періоди процеси психологічної готовності учнів протікають завжди сприятливо, мають низку особливостей. [11]

У вирішенні найважливішої проблеми навчальної мотивації молодших школярів вчителі грають головну роль. Вчитель, знаючи ставлення своїх учнів до школи та до освіти, повинен вміти розвивати позитивне ставлення до школи та до вчителів, спрямовувати у правильне русло наявні мотиви та на їх основі формувати зовнішні пізнавальні мотиви, створюючи сприятливі умови, вселяючи впевненість у власних силах, викликаючи природну цікавість та прагнення до нових знань та відчуттів тощо.

У початковій школі для вирішення проблеми навчальної мотивації молодших школярів дуже важливо:

- враховувати бажання учнів,
- прагнути зрозуміти дітей та їх мотивацію,
- підкреслювати досягнення та переваги учнів,
- заохочувати прогрес кожного учня,
- організувати цікаве міжособистісне спілкування між учнями,
- заохочувати бажання учнів бути впізнаваними та прийнятими у колективі,
- говорити про все, що їх цікавить,
- наводити позитивні приклади,
- давати учням можливість на активність,

- створювати ситуацію успіху тощо.

Висновки до другого розділу

Отже, зіставляючи результати дослідження, можна констатувати, що головні завдання роботи вдалося реалізувати.

Висвітлено, що відповідно до проблематики роботи, було здійснено підбір методик для дослідження самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і застосований в нашому дослідженні. Було організовано емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Отримані факти підтвердили припущення про те, що існує певна залежність між особливостями прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і рівнем розвитку самооцінки.

До основних відмінних рис прояву самооцінки за результатами емпіричного дослідження віднесено: прийняття ініціативи у грі, прийняття пропозицій від інших дітей ігрового характеру, самостійний вибір ролей, характер виконання ролей у грі (головні, другорядні), використання критики по відношенню до інших дітей, їх виправлення, частота конфліктності дітей і реакції на виправлення їх дій з боку оточуючих людей (негативно реагує, спокійно реагує).

Для розвитку адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку були запропоновані рекомендації для педагогів і батьків. Крім цього були підібрані вправи, ігри та етюди, що сприяють підвищенню рівня самооцінки, розвитку більш адекватної самооцінки.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

3.1. Корекційно-розвивальна програма психологічної готовності до навчання у дітей молодшого віку (дошкільнят/першачків)

Мета даної програми - сприяння психологічної готовності дошкільнят до умов навчального закладу.

У відповідність до мети визначено *завдання* корекційно-розвиваючої програми:

- формування у дітей позитивного «Я» - образу» і стійкої самооцінки;
- зниження рівня тривожності;
- розвиток навчальної мотивації;
- підвищення групової згуртованості;
- формування психологічної готовності до навчання;
- розвиток навчальних навичок і умінь;
- вироблення нових норм і правил життя класу;
- розвиток соціальних і комунікативних умінь, необхідних для встановлення міжособистісних відносин з однолітками, вихователями.

Корекційно-розвиваюча програма представлена у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Тематичне планування корекційної-розвивальної програми

№	Тема заняття	Ціль	Кількість годин
1.	Ми - першокласники!	Знайомство, зняття психологічної напруги в групі. Розвиток уявлення про новий соціальний статус першокласника	1
2.	Які ми різні.	Допомога учням в саморозкритті; усуненні перешкод для спілкування.	1
3.	Пізнаємо себе.	Активізація знань і уявлень про себе, акцент на позитивних сторонах власної особистості.	1
4.	У нас новенький!	Розвиток навичок співпраці та умінь змагатися з однолітками, правильно	1

		сприймати і порівнювати свої досягнення з успіхами інших.	
5.	Я і навчання.	Формування позитивного ставлення підлітків до навчання, мотивів навчання.	1
6.	Наші емоції.	Усвідомлення учнями своїх емоцій; визначення емоційного стану інших людей.	1
7.	Господар емоцій.	Спостереження за перемиканням з однієї емоції на іншу, тренування вміння володіти своїми емоціями.	1
8.	Чи розуміємо ми один одного?	Настрій на значимість власного «Я»; сприяння розумінню необхідності жити в злагоді з собою та іншими; важливість взаєморозуміння.	1
9.	Будь уважний!	Роль уважності в життя першокласника, розвиток уваги підлітків.	1
10.	Підводимо підсумки.	Повторна діагностика. Обговорення.	

Структура програми.

Робоча програма розрахована на дошкільнят (учнів молодших класів). Складається з занять, які проводяться 1 раз на тиждень. Заняття включають в себе рольові ігри, теоретичні блоки, бесіди, діагностичні методики.

Методичні прийоми.

Спілкування відіграє важливу роль в житті дітей підліткового віку. Саме в спілкуванні діти засвоюють систему моральних принципів, типових для суспільства і конкретного соціального середовища, тому в роботі з підлітками ми віддаємо перевагу груповій формі проведення психологічних занять. Молодший підлітковий вік є сприятливим часом для початку подібної роботи.

Діяльнісний підхід програми проявляється в застосуванні таких методів: практичні заняття по визначенню властивостей особистості, проблемно-пошуковий метод «Мозковий штурм», рольові ігри та вправи.

В ході занять створюються особливі умови, що сприяють формуванню готовності до самовизначення через особливий тип взаємодії, в ході якого учень не очікує готових рішень і зразків, а отримує інформацію завдяки організованому співпраці з учасниками занять.

Використовувані на заняттях діагностичні процедури служать для учнів інструментом самопізнання. Інтерпретувати і коментувати отримані дані можна в цілому для всієї групи або представляти обробку результатів тесту індивідуально для кожного в письмовому вигляді.

Для досягнення розвиваючого ефекту багато ігор можна включати в заняття неодноразово і повторювати протягом курсу.

Методи і техніки, що використовуються в програмі.

Рольові ігри. Розігрування різних ситуацій, що пропонуються як етюди (наприклад, ображений і кривдник, вчитель і учень).

Дискусії. Обговорення питань, пов'язаних з основною темою заняття.

Арт-терапія. Завдання можуть бути предметно-тематичні («Я в школі», «Моє улюблене заняття», «Мій найкращий вчинок») і образно-тематичні: зображення в малюнку абстрактних понять у вигляді створених уявою дитини образів (таких, як «Щастя», «Добро»), а також образів, які зображують емоційні стани і почуття («Радість», «Гнів», «Образа»).

Моделювання зразків поведінки. Оскільки тривожність і страхи перед певними ситуаціями обумовлені відсутністю у дитини молодшого віку адекватних способів реагування, нами підібрані ігри та вправи для зняття тривожності, на подолання шкільних страхів, які дозволяють подолати стрес і розширити поведінковий репертуар дитини.

Метафоричні історії і притчі.

Принципи роботи тренінгової групи

У роботі використовуються традиційні принципи, з допомогою яких ведучий групових тренінгів зуміє включити дітей в роботу, розвинути їх комунікативні навички.

Принцип добровільної участі в роботі групи. Він стосується як виконання окремих вправ, так і участі в заняттях в цілому. Такий підхід не тільки допомагає створити умови психологічної безпеки для дітей, а й сприяє розвитку відкритості та здатності до самостійного прийняття рішень.

Принцип зворотного зв'язку. В процесі занять створюються умови, що забезпечують готовність дітей давати зворотний зв'язок іншим дітям і ведучому

тренінгу, а також приймати його. Хотілося б звернути увагу на те, що в роботі з першокласниками особливо важливий зворотний зв'язок від дітей перед виконанням будь-якої вправи. Необхідно просити дітей прокоментувати завдання, яке вони повинні будуть виконати, а також інструкцію до нього. Це початкове обговорення є підготовкою учасників до ефективного виконання вправи. Надзвичайно важливо переконатися, що всі діти правильно зрозуміли завдання. Якщо виникають питання, слід повторити завдання ще раз.

Принцип самопізнання. У змісті занять передбачаються вправи, які допомагають дитині самостійно пізнавати особливості своєї особистості. В процесі виконання багатьох вправ дитина має можливість побачити себе в різних ситуаціях, коли від неї вимагається прийняття певного рішення. Реалізація цього принципу в роботі з першокласниками має й іншу мету – створити додаткову мотиваційну основу участі в тренінгу, так як усвідомлення своїх здібностей і особистісних особливостей, як показує наш досвід, емоційно подобається дитині.

Принцип рівноправної участі. Відповідно до цього принципу необхідно створювати умови для рівноправного міжособистісного спілкування дітей на заняттях. У разі домінування одного учасника або декількох членів групи ефективне виконання завдання стає неможливим. У програмі занять передбачені структуровані вправи, призначені для встановлення взаємозв'язків в групі, в ході їх виконання кожна дитина отримує можливість висловитися. У такій ситуації членам групи, що володіють авторитарним типом характеру, доводиться виробляти самоконтроль, щоб дозволити іншим дітям виступити, а сором'язливі діти отримують можливість спробувати себе в новій ролі, в результаті чого зростає їх включення в групову роботу.

Принцип психологічної безпеки. Вправи не повинні лякати і насторожувати дітей. Важливо розуміти, що специфічні умови початку навчання в середній школі не допускають використання в заняттях провокаційних вправ, в процесі виконання яких діти могли б отримати негативну оцінку з боку однокласників або опинитися в ізоляції (якщо ніхто не захоче вибрати їх в пару або мікрогрупу). Тому необхідно, щоб учитель самостійно здійснював розподіл дітей на мікрогрупи за допомогою різних ігрових прийомів.

Особливо це стосується початку роботи за програмою. Щоб знизити тривожність при виконанні завдань по арт-терапії слід пояснити учасникам, що зміст малюнка більш важливий, ніж художні здібності, що малюнки використовуються як засіб для продовження дискусії. Можливо, що хтось із дітей спробує уникнути малювання. У цьому випадку може допомогти підбадьорювання, однак якщо воно буде занадто енергійним, то може привести до стресової ситуації. Щоб уникнути надмірного тиску на тривожних членів групи, можна дозволити їм в якості альтернативи в деяких вправах більше записувати, ніж малювати. Для того щоб художнє самовираження мало терапевтичний характер, воно повинно бути частиною продуманої програми або ширшої групової мети, і, крім того, важливо завжди надавати учасникам можливість вербального завершення творчої діяльності.

Структура заняття.

Кожне заняття починається вітанням, яке виконує функцію встановлення емоційно-позитивного контакту з дитиною і формування у неї спрямованості на однолітків, й завершується ритуалом прощання. Ці процедури згуртовують дітей, створюють атмосферу групової довіри і прийняття.

Розминка включає вправи, які допомагають дітям налаштуватися на роботу, підвищують рівень їх активності і сприяють формуванню групової згуртованості.

Обговорення домашнього завдання проводиться після (іноді замість) розминки і сприяє закріпленню пройденого матеріалу.

Основна частина заняття включає в себе вправи, ігри та прийоми, спрямовані на вирішення основних завдань тренінгу. Перевага віддається багатофункціональним технікам, таким як моделювання зразків поведінки, що дозволяє подолати тривожність і розширити поведінковий репертуар дитини.

Тривожність і страхи перед певними ситуаціями обумовлені відсутністю у дитини молодшого віку адекватних способів поведінки, тому в основній частині заняття в першу чергу представлені вправи та ігри, спрямовані на зняття тривожності і шкільних страхів.

Обговорення підсумків заняття, або рефлексія є обов'язковим етапом і передбачає емоційну і смислове оцінку змісту заняття в ході заключного обговорення.

Дотримання подібної структури занять, звикання до неї дітей допомагає їм увійти в нову діяльність і сформуванню відповідних очікувань.

Результат навченості.

Очікувані результати:

- форсування навичок ефективного спілкування та взаємодії;
- формування у дітей позитивного ставлення до школи, вчителів, однокласників;
- позитивна динаміка емоційного розвитку дитини, формування адекватної самооцінки, рівня домагань.

3.2. Аналіз впровадження корекційно-розвивальної програми психологічної готовності до навчання у дітей молодшого віку (дошкільнят/першачків)

Підсумковий контроль здійснюється у вигляді повторної діагностики в кінці курсу з вивчення нормалізації рівня тривожності і підвищення рівня навчальної мотивації, а також повторного проведення анкетування серед батьків.

ЗМІСТ ЗАНЯТЬ

Заняття №1 «Ми - першокласники».

Учасники разом з ведучим займають місця, утворюючи коло.

Знайомство з допомогою гри «М'ЯЧ».

Учасник називає своє ім'я і передає м'ячик сусідові, який теж називає своє ім'я і передає м'ячик далі, поки не представляться всі учасники. Учасник кидає м'ячик будь-якому члену групи, той називає своє ім'я і кидає м'ячик будь-кому за своїм вибором. Учасник називає своє ім'я та ім'я того, кому кидає м'яч.

Завдання «Ухвалення правил»

Ведучий пропонує укласти договір про спільну роботу, спираючись на деякі правила, які допоможуть у взаємодії учасників групи один з одним.

Пропонуються наступні правила:

- без образ;
- активне прагнення участі до подій;
- висловлювання особистої думки;
- прагнення вислухати співрозмовника;

Правила вивішуються і діють протягом усього періоду роботи групи.

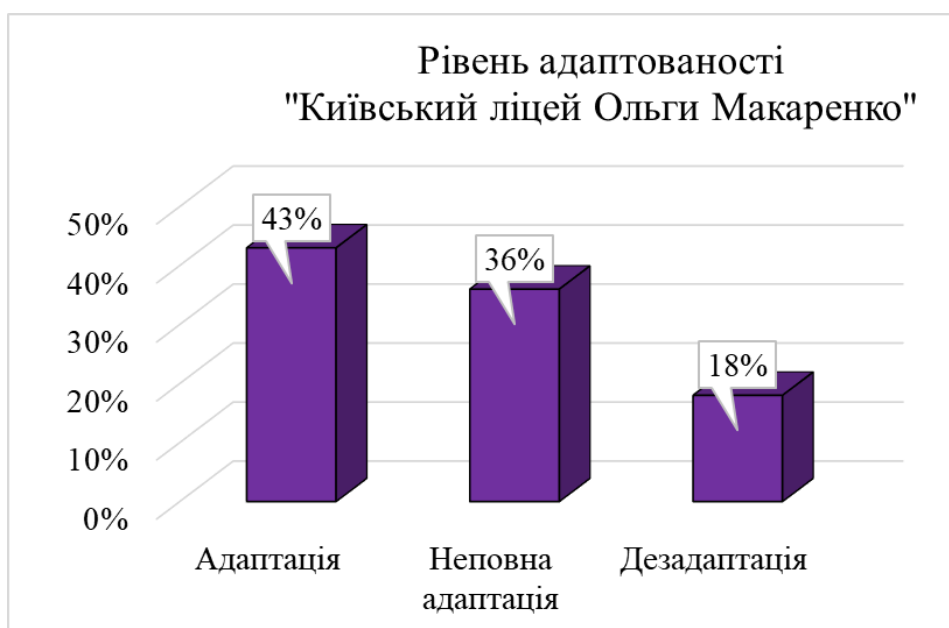
Вправа «Помінятися місцями за будь-якою ознакою». Всі сидять на своїх місцях, ведучий стоїть, його стілець відставляється.

Вчитель говорить: «Міняються місцями ті, у кого ... (наприклад, в одязі є синій колір)», ті учасники, у кого є названа ознака, швидко міняються місцями один з одним, ведучий прагне зайняти одне з місць, що звільнилися. Той, хто залишився без стільця стає ведучим. Гра припиняється, коли ознаки починають повторюватися.

В кінці заняття пропонується зворотній зв'язок, для обговорення проведеного заняття.

Нижче представлено узагальнені результати дослідження психологічних особливостей психологічної готовності учнів перших класів до нових умов навчання після апробації корекційно-розвиваючої програми підвищення рівня адаптованості першокласників до навчання в середній школі.

Розподіл респондентів двох груп за рівнями адаптованості після апробації корекційно-розвиваючої програми (рис. 3.1).

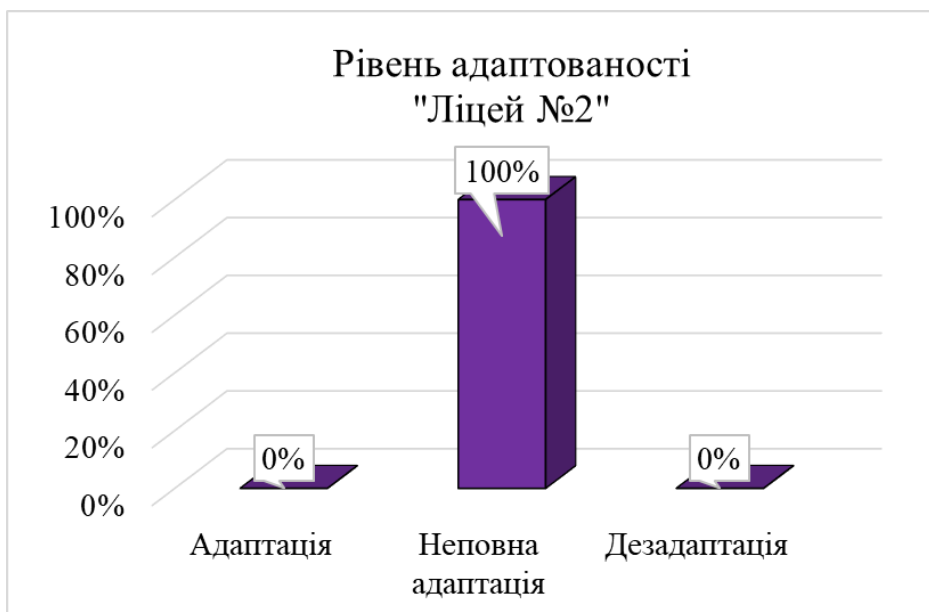

**Рис. 3.1 - Розподіл респондентів за рівнями адаптованості
(за методикою М.Р. Гінзбург)**

Результати рівня шкільної тривожності представлені на рис. 3.2.

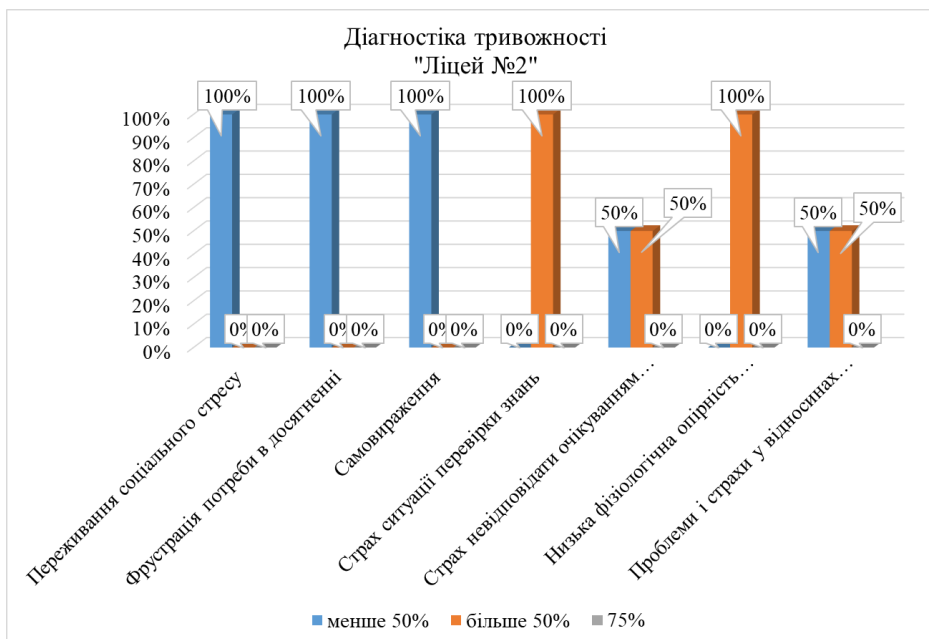
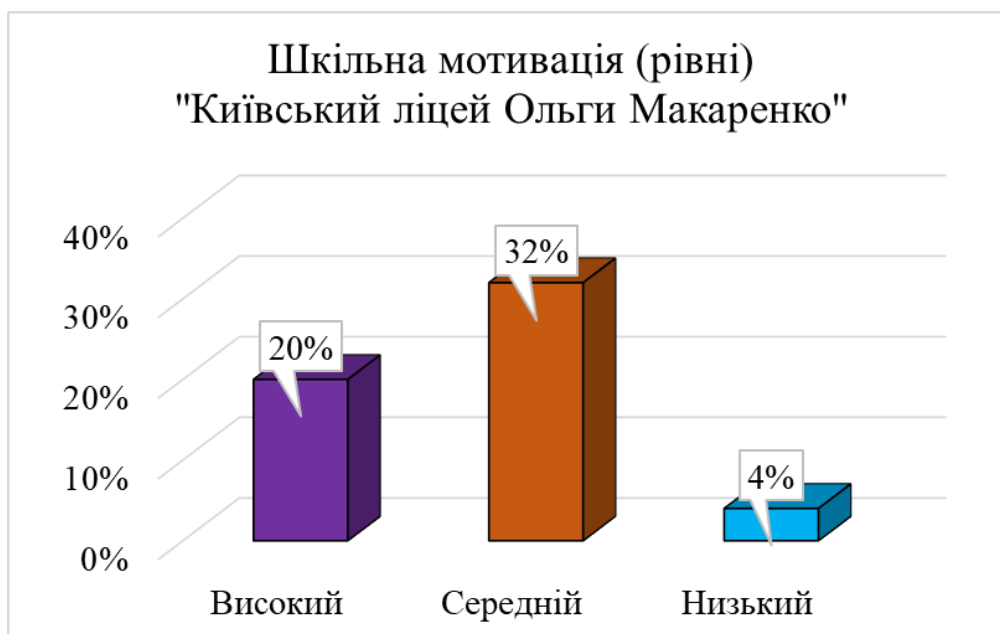

**Рис. 3.2 - Розподіл респондентів за рівнями тривожності
(за методикою Філіпса)**

Рівні шкільної мотивації дітей після корекційно-розвиваючої програми наступні (рис. 3.4 – 3.5).

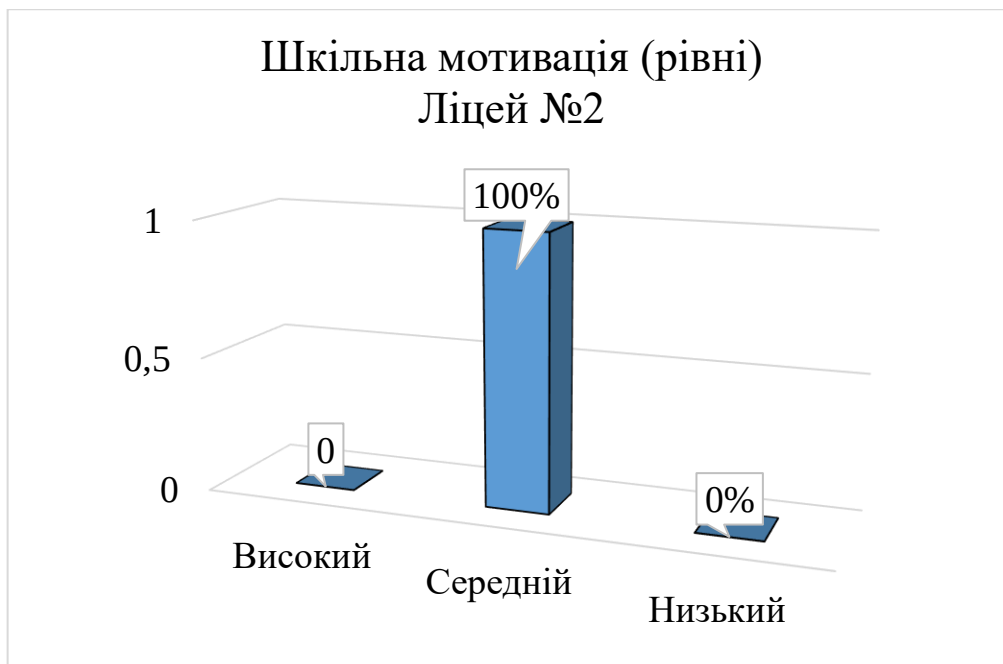
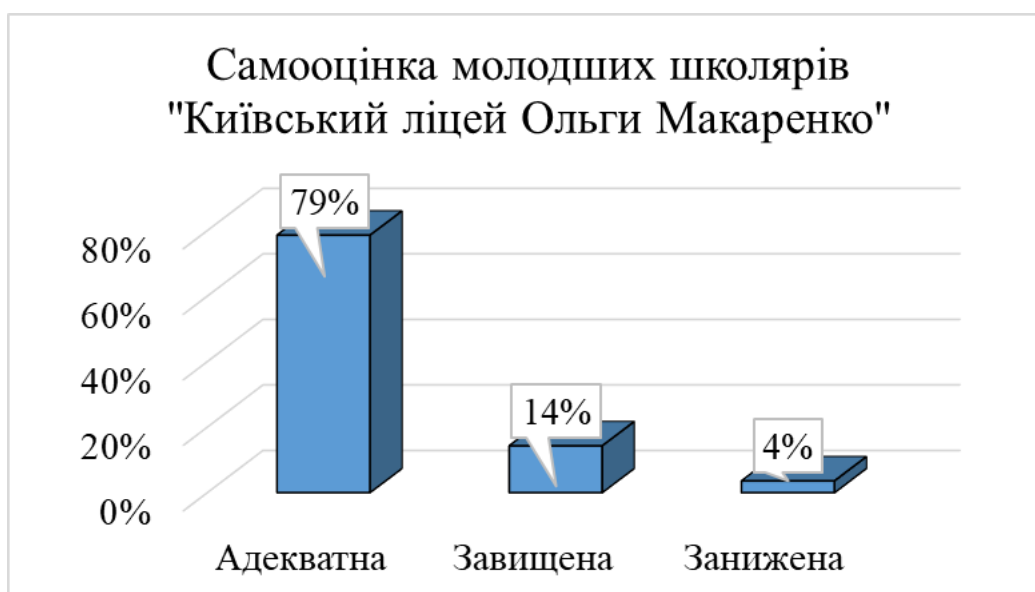

**Рис. 3.4 - Розподіл респондентів за рівнями шкільної мотивації
(за методикою А.І. Божович, І.К. Маркова)**

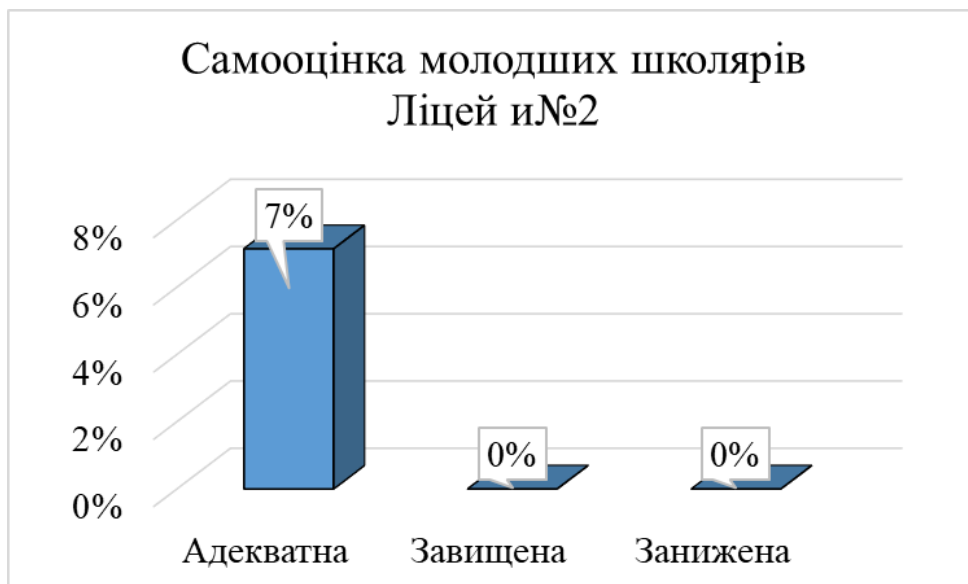

**Рис. 3.5 - Розподіл респондентів за рівнями самооцінки
(за методикою А.І. Божович, І.К. Маркова)**

У результаті проведення кінцевого виміру рівня психологічної готовності дошкільнят, ми отримали наступні дані.

Рівень тривожності дошкільнят значно знизився, більшість дітей перейшли з низького рівня мотивації на середній, відповідно, з середнього на високий.

Щодо самооцінки досліджуваних, то як у респондентів з заниженою самооцінкою, так і з завищеною, відбулися помітні зрушення у напрямку вироблення адекватної самооцінки.

Після опробування методики з психологічної готовності, результати анкетування серед батьків дошкільнят показало, що для більшості дітей даний процес проходить успішно. (табл. 3.2, рис. 3.6)

Таблиця 3.2

Процес психологічної готовності дошкільнят (за анкетуванням батьків)

Процес	«Київський ліцей Ольги Макаренко»		Ліцей №2	
	Так	Ні	Так	Ні
Охоче йдуть до школи	64%	36%	100%	-
Справляються з учбовим навантаженням	71%	29%	50%	50%
Потребують додаткової уваги вчителя, психолога, батьків	25%	75%	-	100%

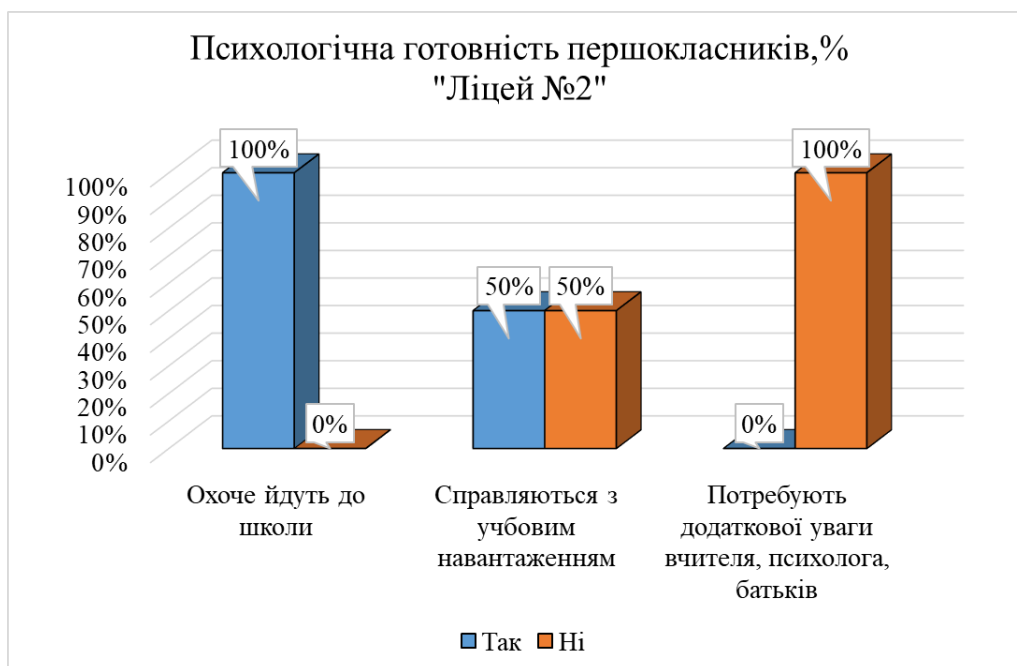

**Рис.3.6. Результати діагностики психологічної готовності дошкільнят
(за анкетуванням батьків)**

Як видно з таблиці, більшість першокласників пристосувалися до шкільного режиму, 76% - охоче, із задоволенням йдуть до школи, 64% учнів справляються з учбовим навантаженням без напруження.

Значно скоротився відсоток учнів з проявами дезадаптації, решта складає 36% першокласників, які ще потребують більшої уваги з боку вчителів, психологів та батьків.

Загальний рівень психологічної готовності першокласників має позитивну динаміку, адже вдалося подолати ознаки дезадаптації.

Отже, корекційно-розвиваюча програма посприяла підвищенню рівня соціально-психологічної готовності учнів першокласників до умов навчання в середній школі і може бути рекомендована для практики роботи щодо забезпечення наступності в закладах загальної середньої освіти.

3.3 Рекомендації батькам і вчителям/вихователям, щодо підвищення рівня психологічної готовності учнів до навчання в школі та попередження дезадаптованості

Перехід учнів з початкової ланки школи до основної – один з найбільш складних етапів в розвитку і навчанні дітей. Тут же, завдання вчителів і батьків – допомагати дітям прожити цей етап з мінімальними втратами і зробити його менш травматичним, плавним, а в цьому їм можуть допомогти наступні рекомендації.

Рекомендації класним керівникам 1-х класів:

- Працуйте над об'єднанням і поліпшенням психологічної атмосфери в класі.
- Розвивайте почуття колективізму через спільну турботу про престиж класу (зовнішній вигляд, успіхи в навчанні, участь у святах, естафетах, конкурсах).
- Пріоритет надавайте індивідуальній роботі (спостереження, бесіди, анкетування, певні доручення).
- Грамотно розсадіть дітей в класі з урахуванням їх індивідуальних особливостей, психологічної сумісності, здоров'я.
- Уникайте «гострих» кутів в спілкуванні з дітьми, проявляйте стриманість, терплячість.

- Пам'ятайте: діти потребують ласки, ніжності, співучасті, турботи.
- Своєчасно і мудро підтримуйте дитячу активність.
- Ознайомтеся з умовами проживання дитини, взаєминами в сім'ї, здоров'ям учня.

- Не забувайте: формування батьківського колективу не менш важливе, ніж дитячого. Ретельно готуйтеся до батьківських зборів, проводьте сімейні вечори, активно залучайте батьків до життя класу.

Рекомендації батькам першокласників:

- Найголовніше правило – абсолютне прийняття дитини з усіма її перевагами і недоліками. Це запорука взаєморозуміння в сім'ї.

- У ваших дітей – переломний період, тому будьте особливо спостережливі, уважні і терплячі.

- Допоможіть дитині запам'ятати імена та по батькові нових педагогів. Зустрітися з ними, встановіть контакт. Регулярно розмовляйте з учителями вашої дитини про її успішність, поведінку і взаємини з іншими дітьми. Навіть якщо немає особливих причин для занепокоєння, консультуйтеся з учителем вашої дитини не рідше ніж раз на два місяці.

- Цікавтеся програмою і особливостями школи, де вчиться ваша дитина. Відвідуйте всі заходи та зустрічі, які організують для батьків, використовуйте будь-яку можливість, щоб дізнатися, як ваша дитина вчиться і як її вчать.

- Кожного тижня вибирайте час, вільний від домашніх справ, і уважно розмовляйте з дитиною про школу: про її однокласників, справи в класі, шкільні предмети, педагогів.

- Привчайте дитину до самостійності поступово: вона сама повинна збирати портфель, виконувати домашнє завдання.

- Забезпечте своїй дитині дотримання оптимального для цього віку режиму дня і зручне робоче місце.

- Допомагайте дитині в підготовці домашнього завдання, якщо вона просить. При цьому не робіть нічого замість нього, робіть разом з ним!

- Особливі зусилля прикладайте для того, щоб підтримати спокійну та стабільну атмосферу в домі, коли у шкільному житті дитини відбуваються зміни.
- Уважно стежте за рівнем виразного читання ваших дітей. Нехай вдома вони виразно читають усі тексти, задані з різних предметів.
- Привчайте дітей до повсякденного читання художньої літератури, просіть їх переказати прочитане.
- Намагайтеся придбати для сімейної бібліотеки різноманітні словники та додаткову літературу.
- Дбайте про те, щоб дитина була охайною в усьому, включаючи бережне ставлення до підручників.
- Стежте за порадами вчителя, записаними в щоденниках і робочих зошитах.
- Пам'ятайте: праця, в тому числі навчальна, не завдає шкоди вихованню дитини, а бездіяльність – її перший ворог.
- Подбайте про те, щоб у вашої дитини були друзі в класі, запрошуйте їх у свій будинок. Але пам'ятайте, що дитина дуже вразлива і легко піддається впливам – як позитивним, так і негативним.
- Радійте досягненням своєї дитини разом з нею. Не дозволяйте собі порівнювати її з іншими дітьми. Давайте оцінку вчинкам дитини.
- Керуйтеся в спілкуванні з дитиною правилом: найдієвіший засіб виховання – особистий приклад. В батьках підлітки хочуть бачити друзів і радників, а не диктаторів.

Отже, шкільний клас – єдине ціле трьох колективів: дитячого, батьківського, педагогічного. Чим дружніше, цілеспрямованою будуть ці колективи, тим у кращій атмосфері будуть виховуватися діти.

Висновки до третього розділу

Отже, зіставляючи результати дослідження, можна констатувати, що головні завдання роботи вдалося реалізувати.

В третьому розділі розглянуто, що відповідно до проблематики роботи, було здійснено підбір методик для дослідження самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і застосований в нашому дослідженні. Було організовано емпіричне дослідження, спрямоване на виявлення особливостей прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

Отримані факти підтвердили припущення про те, що існує певна залежність між особливостями прояву самооцінки у дітей старшого дошкільного віку і рівнем розвитку самооцінки.

До основних відмінних рис прояву самооцінки за результатами емпіричного дослідження віднесено: прийняття ініціативи у грі, прийняття пропозицій від інших дітей ігрового характеру, самостійний вибір ролей, характер виконання ролей у грі (головні, другорядні), використання критики по відношенню до інших дітей, їх виправлення, частота конфліктності дітей і реакції на виправлення їх дій з боку оточуючих людей (негативно реагує, спокійно реагує).

Для розвитку адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку були запропоновані рекомендації для педагогів і батьків. Крім цього були підібрані вправи, ігри та етюди, що сприяють підвищенню рівня самооцінки, розвитку більш адекватної самооцінки.

ВИСНОВКИ

В роботі розглянуто особливості психологічної готовності до навчання дітей із затримкою психічного розвитку.

Обґрунтовано і висвітлено проблему психологічної готовності до навчання дітей із затримкою психологічного розвитку.

Проаналізувавши проблему дослідження готовності дитини до школи, ми прийшли до висновку, що готовність до школи – це сукупність морфофізіологічних й психічних особливостей дитини старшого дошкільного віку, яка забезпечує успішний перехід до систематичного організованого шкільного навчання. Вона обумовлена дозріванням організму дитини, зокрема її нервової системи, ступенем сформованості особистості, рівнем розвитку психічних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення).

У педагогічній й психологічній літературі поряд з терміном «готовність до школи» вживають термін «шкільна зрілість». Ці терміни майже синоніми, хоча другий більшою мірою відображає психофізіологічний аспект дозрівання організму.

Готовність до школи включає такі компоненти: мотиваційну, вольову, розумову, комунікативну й мовну готовність.

Показниками готовності дитини до шкільного навчання виступає комплекс якостей й характеристик, які свідчать про досягнення у розвитку дитини. Ці показники слід розглядати як діагностичну основу навчальної, розвивальної та виховної діяльності вчителів уже в першому класі. За підсумками визначення готовності дитини до навчання у школі складаються картки. Результати готовності дитини дозволяють:

- конкретно визначити спрямованість навчання;
- отримати дані для здійснення індивідуального підходу до дитини в навчально-виховному процесі;
- скомплектувати спеціалізовані та диференційовані класи.

Проведене емпіричне дослідження навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку, яке доводить що, проблеми у навчальній діяльності пов'язані із

високим рівнем тривожності, невпевненістю у собі, низькою самооцінкою та низьким рівнем домагань, а також із не достатньою вмотивованістю.

Отримані в ході дослідження дані можуть бути використані для підвищення рівня готовності, при розробці корекційно-розвиваючої програми для школярів до освітнього середовища при переході від початкового до середнього рівня освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балінт О. Запорука успішної адаптації учнів 1-го класу//Психолог: всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. Педагогів, 2019. № 23/24. С. 8- 14. Бібліогр.: с. 13.
2. Беляєва О. Успішна адаптація першокласників до школи : тренінг. заняття для батьків//Психолог: всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. Педагогів, 2019. № 17/18. С. 34-42.
3. Біман Н. Філіпс Методика «Оцінка рівня шкільної тривожності Філіпса»
4. Божович А.І., Маркова І. К. «Драбинка мотивів» (навчальна методика).
5. Бойко А. Адаптація шестирічної дитини до школи/Альона Бойко, Аліна Шевчук//Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. Житомир, 2019. С .224-227.
6. Вплив етнічних стереотипів на структурування комунікативного поля особистості/О.В. Фролова//Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Збірник наукових праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. №2(47). С. 139–145.
7. Гінзбург М. Р. «Дослідження мотивації навчання в першокласників» (Методика розроблена М.Р. Гінзбург, експериментальні матеріали і система оцінок - И.Ю. Пахомовою і Р.В. Овчаровою.)
8. Гончарова Н. Фактори впливу на процес адаптації дітей молодшого шкільного віку до умов навчання у школі/Гончарова Наталія, Вако Ілля, Войтович Марина//Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. пр./М-во освіти і науки України, Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського, Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. Вінниця, 2018. Вип. 3 (22). С. 52-57. Бібліогр.: с. 58.

9. Давосир Л. Успішна адаптація першокласника : майстер-клас// Психолог: всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. Педагогів, 2018. № 15/16. С. 64- 67.

10. . Ройз С. 11 важливих запитань: як зрозуміти, що дитина готова до школи [Електронний ресурс] // Нова українська школа : веб-сайт. – 2020, Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/11-vazhlyvyh-zapytan-yakzrozumity-shho-dytyna-gotova-do-shkoly/> (Дата перегляду: 08.05.2024).

11. Дитина в дошкільні роки: комплексна освітня програма/автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2019. 160 с.

12. Засоби діагностики навчальних досягнень студентів напряму підготовки 6.030103 Практична психологія/За заг. ред.. О.В. Горещької.,Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2018.,С.254-267, 295-307, 319-332.

13. Кіракосян Г. Легка адаптація першачків: методи арт-терапії/Ганна Кіракосян//Психолог: всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. педагогів.,2018.,№ 19/20.,С. 24- 27.,Бібліогр.: с. 27.

14. Кістяк, Т.В. Психологічна адаптація першокласників: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Харків, 2018. 176-187 с.

15. Кльоц К. Психологічна адаптація першокласників до навчання в школі/Катерина Кльоц//Теоретико-методичні підходи до психічного та особистісного розвитку дитини в умовах системних змін: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка.,Житомир, 2018.,С. 149-152.,Бібліогр.: с. 152.

16. Корсовецька М. Адаптація дітей молодшого шкільного віку до навчання в початковій школі/М. Корсовецька, В. Кукелко//Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської],Житомир, 2018.,С. 253-257.

17. Костеріна Е.М., Ізотова Є.Г. Психологічна допомога дітям молодшого шкільного віку зі шкільної дезадаптацією. Формування професійної компетентності педагога дошкільного профілю в умовах безперервної освіти:

матеріали міжнародної науково-практичної заочної конференції. Львів, 2018. С. 247-248.

18. Кошалковська Л. І. Арт-терапія в роботі з першокласниками на етапі адаптації до шкільного середовища/Л. І. Кошалковська//Початкове навчання та виховання: наук.- метод. журн.,2018.,№ 22/24.,С. 106-114.

19. Кулик А. Психологічна готовність дитини до навчання у школі/А. Кулик, К. Каськова//Психологія молодшого школяра : зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. Житомир, 2021. – С. 160-163.

20. Левицька Х. Я. Психологічна готовність дитини до школи: діагностика та рекомендації [Електронний ресурс] // Всеосвіта : веб-сайт. – 2021, 3 трав. - Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/psihologicna-gotovnist-ditini-do-skoli-diagnostika-tarekomendacii-264369.html> (Дата перегляду: 08.05.2024).

21. Левківська С. Психологічна готовність старших дошкільників до школи/Світлана Левківська//Теоретико-методичні підходи до психічного та особистісного розвитку дитини в умовах системних змін: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка.,Житомир, 2019.,С .43-46.

22. Максименко С., К. Максименко, Главник О. «Готовність дитини до навчання»/Ред. - К.: Мікрос-СВС, 2018.,112 с.

23. Марущак К. Психологічна готовність старших дошкільників до школи/К. Марущак//Психологія дошкільника: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської],Житомир, 2019.,С.60-63.

24. Мойсієнко О. Соціально-психологічні особливості адаптації першокласників до школи/Олена Мойсієнко//Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської],Житомир, 2019.,С. 264-267.

25. Мосійчук К. Особливості психологічної готовності дитини до навчання у школі / К. Мосійчук, О. Пологовська // Психологія молодшого школяра : зб. наук.-метод. пр. / Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; [за заг. ред. Н. М. Дубравської]. Житомир, 2022. С. 81-85.

26. Олексієнко Л. Д. Адаптаційний період учнів 6-річного віку: засідання метод. об'єднання вчителів поч. кл./Л. Д. Олексієнко//Початкове навчання та виховання: наук.-метод. журн.,2018.,№ 22/24.,С. 101-105.

27. Оленіч Т. М. Аналіз психологічної готовності дитини до шкільного навчання [Електронний ресурс] // На урок : освіт. проект, 2021, Режим доступу: <https://naurok.com.ua/praktichniy-posibnik-analizpsihologichno-gotovnosti-ditini-do-shkilnogo-navchannya-36046.html>. (Дата перегляду: 15.07.2021).

28. Олійник І. В. Феномен психологічної готовності дітей до навчання у школі в психолого-педагогічній літературі / І. В. Олійник, Ю. М. Ноженко // Вісник Університету ім. Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. - 20219- № 2. - С. 84–89. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2017_2_16. (Дата перегляду: 08.05.2024).

29. Підберезька М. М. Успішна адаптація першокласників: консультація для батьків/М. М. Підберезька//Шкільному психологу. Усе для роботи: наук.-метод. журн., 2018.,№ 1.,С. 28-32.

30. Психологічні особливості переживання дітьми смерті близької людини/О.В. Фролова//Сучасні напрями розвитку педагогічних та психологічних наук: Збірник наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 30-31 березня 2019 року),Бердянськ: ГО «Південно-східна українська асоціація практичних психологів та арт-терапевтів», перевид., 2018.,С. 53–56.

31. Психологія і педагогіка початкової освіти: навч. посібник/під заг. ред. Н.П. Мурзін. Одеса, 2018. 484 с.

32. Роденко О. Адаптація та дезадаптація. Соціальна адаптація дитини в шкільному просторі/Ольга Роденко//Психолог: всеукр. газ. для психологів, учителів, соц. педагогів.,2018.,№ 1/2.,С. 84-91.,Бібліогр.: с. 91 ; № 3/4.,С. 68-75.

33. Родніна В. В. Успішна адаптація шестирічок - перший крок до успішного навчання у майбутньому/В. В. Родніна//Початкове навчання та виховання: наук.-метод. журн.,2018.,№ 22/24.,С. 84-100.

34. Савчук В. Особливості психологічної готовності дитини до навчання у школі/Вікторія Савчук, Іванна Скарбарчук//Психологія молодшого школяра: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; [за заг. ред. Н. М. Дубравської], Житомир, 2018., С. 103-107.

35. Сайко Т. Адаптація майбутніх першокласників до школи «10 кроків до навчання»: з досвіду роботи/Тетяна Сайко, Наталія Березовська//Початкова школа: наук.-метод. журн., 2018., № 5., С. 34-35., Бібліогр.: с. 35.

36. Синиця І.О. Психологія усного мовлення учнів 1-3 класів., К.: Світанок, переоб. та доп., 2019., 140 с.

37. Сіваченко О. Деякі аспекти психологічної готовності дитини до навчання у школі/О. Сіваченко//Психологія дошкільника: зб. наук.-метод. пр./Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка; [за заг. ред. Н. М. Дубравської], Житомир, 2018., С. 128-131.

38. Соціально-психологічний тренінг зниження прокрастинації студентів ВНЗ/О.В. Фролова//Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць ДВНЗ «Запорізький національний університет» та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України/За ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткалич., Запоріжжя: ЗНУ, 2019., № 2 (8), С. 229–234.

39. Соціально-психологічний тренінг розвитку організаційних та комунікативних навичок для студентів, які проходять педагогічну практику в дитячих оздоровчих таборах/О.В. Фролова//Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського Психологічні науки: збірник наукових праць/за ред. Н.О.Євдокимової., №2 (15), жовтень 2019., Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019., С. 151–155.

40. Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. Методика діагностики готовності до навчання у школі дітей шестирічного віку., Кам'янець-Подільський: Абетка, 2018., 20 с.: + Картки (11 с.)

41. Стадник Л. Адаптація першокласника до школи/Людмила Стадник//Початкова школа: наук.-метод. журн., 2019., № 11., С. 47-50. - Бібліогр.: с. 50.

42. Факторна структура комунікативних уподобань жителів етнічно мішаних регіонів/О.В. Фролова//Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том 11: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості Вип. 12/Ін-т психології імені Г.С. Костюка НАПН України.,Київ: Фенікс, Лабораторія соціальної психології, 2019,,С. 100–109.

43. Філіпс Н. Біман «Оцінка рівня шкільної тривожності Філіпса»

44. Фролова О.В. Етнічні стереотипи в комунікативному полі особистості: монографія/Ольга Фролова.,Бердянськ: БДПУ, 2014.,136 с.

45. Фролова О.В. Перша психологічна допомога дітям шкільного віку, які постраждали внаслідок військового конфлікту/О.В. Фролова//Актуальні прикладні та практичні проблеми психолого-педагогічної науки: Збірник наукових робіт II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 29-30 листопада 2018 року),Бердянськ: ГО «Південно-східна українська асоціація практичних психологів та арт-терапевтів», 2018.,С. 121-125.

46. Фролова О.В. Психоедукація як метод соціально-психологічної профілактики психічного та психологічного здоров'я студентів/О.В. Фролова//Актуальні прикладні та практичні проблеми психолого-педагогічної науки: Збірник наукових робіт Міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 13–14 лютого 2018 року),Бердянськ: ГО «Південно-східна українська асоціація практичних психологів та арт-терапевтів», 2018.,С. 92–95.

47. Фролова О.В. Психологічна основа емоційного інтелекту/О.В. Фролова//Актуальні прикладні та практичні проблеми психолого- педагогічної науки: Збірник наукових робіт III міжнародної науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 7-8 липня 2018 року). Бердянськ ГО «Південно-східна українська асоціація практичних психологів та арт-терапевтів», 116.,С.26-27

48. Фролова О.В., Кашкарьова Л.Р. Особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому віці. Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості: збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ.

інтернет-конф. з міжнародною участю, м. Бердянськ, 25 квітня 2019 р.
Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 241-245

49. Хорев І. М. Соціальна адаптація як актуальна психолого- педагогічна проблема. Вісник психології. 2018. № 12. С. 140-147.

50. Чердинцева Е. В. Розвиток внутрішньої позиції учня у молодших школярів у позаурочній діяльності. Педагогіка. Психологія. 2018. № 51. С. 42-55. Психологія і педагогіка початкової освіти: навч. посібник/під заг. ред. Н.П. Мурзін. Одеса, 2019. 484 с.

51. Чердинцева Е. В. Розвиток внутрішньої позиції учня у молодших школярів у позаурочній діяльності. Педагогіка. Психологія. 2018. № 51. С. 42-55.

52. Я хочу, я можу, я буду добре вчитись/Упорядник Т. Гончаренко.,К.: Редакції Загально педагогічних газет, 2018.- 128 с. (Бібліотека «Шкільного світу»)